

ŠIAULIŲ UNIVERSITETAS
SOCIALINĖS GEROVĖS IR NEGALĖS STUDIJŲ FAKULTETAS
SPECIALIOSIOS PEDAGOGIKOS KATEDRA

Specialiosios pedagogikos (specializacija - judesio korekcija) studijų
programa, IV kursas

Brigita Macijauskienė

**PRADINIŲ KLASIŲ SPECIALIŲJŲ UGDYMO SI POREIKIŲ MOKINIŲ
SAUGAUS ELGESIO KOMPETENCIJOS**

Bakalauro darbas

*Bakalauro darbo vadovė –
doc. dr. Angelija Mačiukaitė*

2015

Bakalauro darbo santrauka

Bakalauro darbe analizuojamos pradinų klasių mokinių saugaus elgesio kompetencijos. Darbo tikslas išsiaiškinti, kokias saugaus elgesio kompetencijas yra įgiję pradinų klasių didelių ir labai didelių specialiųjų ugdymosi poreikių mokiniai saugumo buityje, su ugnimi, prie vandens ir kelyje klausimais bei kokias priemones, ugdymo būdus ir formas naudoja mokytojai siekdami išugdyti vaikų saugaus elgesio kompetencijas.

Tyrime dalyvavo 15 pradinų klasių mokinių, ugdomų Šiaulių specialiojo ugdymo centre, „Ringuvos“ specialiojoje mokykloje bei Radviliškio rajono Pociūnėlių pagrindinėje mokykloje. Mokiniais nustatytas nežymus arba vidutinis intelekto sutrikimas. Tyrime dalyvavo 5 pedagogai ugdančys šiuos vaikus.

Buvo parengtas tyrimo instrumentas – pusiau standartizuotas pokalbis. Šis metodas buvo taikomas ir mokiniams ir pedagogams. Pokalbis vyko su kiekvienu individualiai.

Tyrimu nustatyta, kad dauguma mokinių, turinčių nežymų arba vidutinį intelekto sutrikimą, suvokia pagrindinius saugaus elgesio aspektus įvairiuose situacijose.

Didžioji dalis mokinių išmano, kaip elgtis buityje, su ugnimi, prie vandens bei kelyje; supranta ir geba išrinkti atsakymus iš duotų, kokios pasekmės laukia pateiktose situacijose. Geriausiai vaikų supratimas atsiskleidžia praktinių užduočių metu.

Paaikškėjo, jog dauguma mokytojų mano, kad vadovėliuose pakanka temų saugaus elgesio klausimais bei, jų nuomone, šios temos vaikų yra mėgstamos, vaikai ypač mėgsta praktines užduotis. Mokytojai, supažindindami vaikus su saugiu elgesiu įvairiose situacijose, naudojami mokyklos ar kita palankia ugdymui aplinka, o kaip organizavimo formas ugdymo/si procese naudoja: pamoką, ekskursiją, praktikos darbus bei įvairius metodus: žaidimą, stebėjimą, iliustravimą, IKT ir kt.

Esminiai žodžiai: mokiniai turintys specialiųjų ugdymosi poreikių, specialieji ugdymo/si poreikiai, saugaus elgesio kompetencija.

Turinys

Bakalauro darbo santrauka.....	2
Įvadas	4
1 skyrius. MOKINIŲ, TURINČIŲ SPECIALIŲJŲ UGDYMO/SI POREIKIŲ, UGDYMO YPATUMAI	7
1.1. Specialiųjų ugdymosi poreikių samprata	7
1.1.1. Vaikų, turinčių intelekto sutrikimą, apibrėžtis ir ugdymo/si ypatumai	8
1.2. Pradinių klasių specialiųjų ugdymosi poreikių turinčių vaikų ugdymas pasaulio pažinimo pamokose	10
1.3. Saugaus elgesio kompetencijų ugdymas.....	11
1.3.1. Saugaus elgesio kompetencijos samprata.....	11
1.3.2. Saugaus elgesio mokymas ir savisauga	12
1.4. Saugaus elgesio ugdymas pasaulio pažinimo pamokos turinyje	14
1.4.1. Pasaulio pažinimo programos analizė	14
1.4.2. Pasaulio pažinimo vadovėlių turinio analizė saugaus elgesio klausimais	17
2 skyrius. PRADINIŲ KLASIŲ MOKINIŲ, TURINČIŲ DIDELIŲ IR LABAI DIDELIŲ SPECIALIŲJŲ UGDYMO SI POREIKIŲ, SAUGAUS ELGESIO KOMPETENCIJŲ BUITYJE, SU UGNIMI, PRIE VANDENS IR KELYJE TYRIMAS	22
2.1. Tyrimo metodika	22
2.2. Tyrimo dalyviai	23
2.3. Tyrimo rezultatų analizė	24
2.3.1 Vaikų turimos saugaus elgesio buityje kompetencijos	24
2.3.2. Vaikų turimos saugaus elgesio su ugnimi kompetencijos	29
2.3.3. Vaikų turimos, saugaus elgesio prie vandens, kompetencijos	33
2.3.4. Vaikų turimos saugaus elgesio kelyje kompetencijos	37
2.4. Mokytojų atsakymų į interviu klausimus analizė	41
Išvados	43
Literatūra	44
Summary	48
Priedai	49

Ivadas

Problema ir jos aktualumas. Saugumo suvokimą vaikas plėtoja nuo mažens. Jau nuo mažų dienų tėvai saugo vaiką, nuo įvairių pavojų. Vaikas mokomas nežaisti su degtukais, atsargiai elgtis prie vandens, einant per gatvę ir kituose situacijose. Vaikų supratimą apie saugumą ir mokėjimą saugiai elgtis įvairiuose situacijose galima įvardinti kaip turimas saugaus elgesio kompetencijas. Kompetencijas nuo mažens ugdo: tėvai seneliai, kiti šeimos nariai, darželio auklėtojai, pradėjus lankyti mokyklą – mokytojai.

Pradinių klasių mokinių saugaus elgesio kompetencijos yra nagrinėjamos bei plėtojamos *Pradinio ugdymo bendrosiose programose* (2008); *Pradinio ugdymo bendrųjų programų pritaikymo rekomendacijose specialiųjų poreikių mokinių kalbiniam, matematiniam ir socialiniam bei gamtamoksliniam ugdymui* (2009) bei *Pradinio ir pagrindinio ugdymo bendrųjų programų pritaikymo rekomendacijos specialiųjų poreikių mokinių, turinčių vidutinį, žymų ir labai žymų intelekto sutrikimą, ugdymui* (2009). Saugumo kompetencijai plėtoti yra skirti dokumentai: *Žmogaus saugos bendroji programa* (2012); *Sveikatos ugdymo bendroji programa* (2012). Lietuvoje parengti socialinių įgūdžių ugdymo vadovai: *Socialinių įgūdžių ugdymo vadovas* (Kemerienė, Mazūrienė, Petronis, Sadauskienė, 2001); *Gyvenimo įgūdžių ugdymo programa* (Bulotaitė, Gudžinskienė, 2004) taip pat skiria dėmesio saugumo kompetencijos ugdymui.

Žmogaus saugos bendrojoje programoje (2012) nurodoma, kad žmogaus saugos kompetenciją sudaro mokinių įgytos žinios apie pavojus, grėsmes ir savisaugos būdus bei priemonės, išsiugdytos vertybinės nuostatos saugiai ir darniai gyventi pačiam, rūpintis kitų sauga ir sveikata, išsiugdyti praktiniai gebėjimai išvengti rizikos ir pavojų, kylančių žmogaus saugumui ir tinkamai elgtis susidūrus su jais.

Edukologinėje literatūroje saugiam elgesiui dėmesio skyrė mokslininkai (Jovaiša, 2012; Bitinas, 2013; Vaitkevičius 2008; Zaborskis ir kt., 1993, 1995, 2005, 2007). Vilkonis (2004) atliko didelės apimties mokslinį darbą, tyrė mokinių saugaus elgesio kelyje kompetencijas ir jų ugdymą. Vėlesniais metais Vilkonis, kartu su kitais autoriais toliau tyrinėjo šią sritį, atliko ne vieną tyrimą.

Žmogaus saugos programoje (2012) reglamentuojama, jog saugos ugdymas remiasi įvairių ugdymo sričių ir mokomųjų dalykų žiniomis, gebėjimais bei patirtimi, todėl saugos mokymas integruotas į daugumą mokomųjų dalykų. Vienas jų gamtamokslinis ugdymas.

Šiame darbe aptariami švietimo dokumentai, nagrinėjama mokslinė literatūra, metodiniai leidiniai, vadovėliai siekiant aiškiau suvokti saugaus elgesio kompetencijas bei jų svarbą. Siekiama išsiaiškinti, kokias, specialiųjų ugdymosi poreikių turintys mokiniai, yra įgiję

bei kokios saugaus elgesio kompetencijos ugdomos pradinėse klasėse, pasaulio pažinimo pamokose. Šio tyrimo metu siekiama išsiaiškinti, kokios yra specialiųjų ugdymosi poreikių turinčių mokinių saugaus elgesio kompetencijos buityje, su ugnimi, prie vandens bei kelyje.

Probleminiai klausimai:

1. Ar visas saugaus elgesio kompetencijas (buityje, su ugnimi, prie vandens ir kelyje) mokiniai vienodai išsiugdę? Kas lemia vaikų kompetencijų išsiugdomumą?

Tyrimo objektas – pradinių klasių didelių ir labai didelių specialiųjų ugdymosi poreikių mokinių saugaus elgesio kompetencijos.

Tyrimo tikslas – išsiaiškinti, kokias saugaus elgesio kompetencijas yra įgiję pradinių klasių didelių ir labai didelių specialiųjų ugdymosi poreikių mokiniai saugumo buityje, su ugnimi, prie vandens ir kelyje klausimais bei kokias priemones, ugdymo būdus ir formas naudoja mokytojai siekdami išugdyti vaikų saugaus elgesio kompetencijas.

Uždaviniai

1. Išanalizavus mokslinę literatūrą bei Lietuvos švietimą reglamentuojančius dokumentus atskleisti saugaus elgesio kompetencijų teorinius aspektus.
2. Ištirti ir išanalizuoti pradinių klasių didelių ir labai didelių specialiųjų ugdymosi poreikių turinčių mokinių saugaus elgesio kompetencijas:
 - buityje;
 - su ugnimi;
 - vandenyje ir prie vandens;
 - kelyje.
3. Išsiaiškinti, kaip mokytojai organizuoja ugdymo/si procesą (kokius būdu ir formas pasirenka) supažindindami vaikus su saugaus elgesio kompetencijomis buityje, su ugnimi, vandenyje ir prie vandens bei kelyje.
4. Sužinoti, kaip pedagogai vertina vadovėliuose esančią medžiagą saugaus elgesio klausimais bei vaikų susidomėjimą ir gebėjimą mokytis saugaus elgesio temų.
5. Išanalizuoti pasaulio pažinimo vadovėliuose teikiamą saugaus elgesio temų turinį.

Tyrimo metodai – dokumentų, mokslinės literatūros ir vadovėlių analizė, turinio analizė, pusiau standartizuotas pokalbis

Tyrimo dalyviai – tyrime dalyvavo 15 pradinių klasių didelių ir labai didelių specialiųjų ugdymosi poreikių mokinių, turinčių nežymų ir vidutinį intelekto sutrikimą bei 5 pradinių klasių pedagogai. Tyrimai atlikti Šiaulių *Ringuvos* specialiojoje mokyklose, Šiaulių Specialiojo ugdymo centre bei Radviliškio rajono Pociūnėlių pagrindinėje mokykloje. Tyrimo laikotarpis 2015 m. kovo – balandžio mėnesiai.

Esminės sąvokos:

Specialieji ugdymosi poreikiai – pagalbos ir paslaugų ugdymo procese reikmė, atsirandanti dėl išskirtinių asmens gabumų, įgimtų ar įgytų sutrikimų, nepalankių aplinkos veiksnių (Švietimo įstatymas, 2011).

Kompetencija tai funkcinis gebėjimas adekvačiai atlikti tam tikrą veiklą, turėti jai pakankamai žinių, įgūdžių, energijos, žmogaus kompetencijos svarba tuo didesne, kuo reikšmingesnis jo socialinis vaidmuo (Vaitkevičiūtė, 2001).

Bakalauro darbo struktūra

Šį bakalauro darbą sudaro: santrauka lietuvių kalba, įvadas, 2 skyriai, išvados, naudotos literatūros sąrašas (51 šaltinis), santrauka anglų kalba, priedai. Prieduose pateikiama: 17 priedų. Darbo apimtis - 49 puslapiai.

1 skyrius. MOKINIŲ, TURINČIŲ SPECIALIŲJŲ UGDYMO/SI POREIKIŲ, UGDYMO YPATUMAI

1.1.Specialiųjų ugdymosi poreikių samprata

Specialieji ugdymosi poreikiai – pagalbos ir paslaugų ugdymo procese reikmė, atsirandanti dėl išskirtinių asmens gabumų, įgimtų ar įgytų sutrikimų, nepalankių aplinkos veiksnių (Švietimo įstatymas, 2011).

Specialieji ugdymosi poreikiai neretai siejami su specialiųjų ugdymosi poreikių turinčių vaikų ugdymu, kuris literatūroje neretai įvardijamas, kaip specialusis ugdymas. Galkienė (2003) specialiųjų poreikių sampratą sieja ir su kitais vartojamais terminais: specialusis ugdymas, specialioji pedagogika ir kt. Hallahan, Kauffman (2003) specialųjį ugdymą apibūdina, kaip specialiai organizuotą mokymą, atitinkantį neįprastus ypatingojo vaiko poreikius, kuriam gali prireikti specialių mokymo priemonių, mokymo technikos, metodų ir kt. Samsonienė (2006) cituodama Rodrigues (1994) aiškina, jog terminas specialusis ugdymas yra taikytinas vaikams ir jaunuoliams, kurių reikmės riboja jų negalia, sutrikimas ar mokymosi sunkumai. Specialusis ugdymas reiškia, jog mokymas turi atitikti vaiko poreikius, kad ugdytinis nebūtų verčiamas taikytis prie išankstinių nuostatų dėl mokymosi proceso tempo ir pobūdžio.

Mokinių specialieji ugdymosi poreikiai vertinami pedagoginiu, psichologiniu, medicininiu ir socialiniu pedagoginiu aspektais¹. Specialieji ugdymosi poreikiai skirstomi į nedidelius, vidutinius, didelius ir labai didelius. Mokiniai, turintys specialiųjų ugdymosi poreikių, priskiriami specialiųjų ugdymosi poreikių grupei, pagal šiuos kriterijus:

- bendrojo ugdymo programų pritaikymo apimtis;
- bendrojo ugdymo programų pritaikymo lygis;
- ugdymo plano pritaikymas;
- ugdymosi metodų ir būdų pritaikymas;
- vadovėlių, mokymo priemonių parinkimas, mokomosios medžiagos pritaikymas, rengimas/kūrimas;
- ugdymosi vietos parinkimas ar/ir aplinkos pritaikymas;
- ugdymui skirtų techninės pagalbos priemonių reikmė;
- specialiosios pedagoginės pagalbos reikmė;
- specialiosios pagalbos reikmė;
- psichologinės pagalbos reikmė;

¹Dėl mokinių, turinčių specialiųjų ugdymosi poreikių, ugdymo organizavimo tvarkos aprašo patvirtinimo, 2011 - 09 - 30. LR švietimo ir mokslo ministro įsakymas Nr. V - 1795. Prieiga internetu [žiūrėta: 2014 - 10 - 14 http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=408141&p_query=&p_tr2=].

- socialinės pedagoginės pagalbos reikmė².

Norėdami ugdyti specialiųjų ugdymo/si poreikių turinčius vaikus, mokytojai turi remtis ne tik *Bendrosiomis pradinio ugdymo programomis* (2008) bet ir *Pradinio ugdymo bendrųjų programų pritaikymo rekomendacijomis* (2009) skirtomis specialiųjų poreikių mokinių kalbiniam, matematiniam ir socialiniam bei gamtamoksliniam ugdymui bei *Pradinio ir pagrindinio ugdymo bendrųjų programų pritaikymo rekomendacijomis* (2009) skirtomis specialiųjų poreikių mokinių, turinčių vidutinį, žymų ir labai žymų intelekto sutrikimą, ugdymui.

1.1.1. Vaikų, turinčių intelekto sutrikimą, apibrėžtis ir ugdymo/si ypatumai

Intelekto sutrikimą nagrinėja ir jo sampratą pateikia daug mokslininkų jau ne vieną dešimtmetį. Nagrinėjant įvairią literatūrą matoma, kaip intelekto sutrikimo apibrėžtis keitėsi, tobulėjo.

Intelekto sutrikimą Daugirdienė, Gaizelytė, Prasauskienė (2007) apibūdina, kaip nepakankamą protinių galių išsivystymą. Autorių teigimu jis pasireiškia pažintinių, kalbos, motorinių ir socialinių įgūdžių, sudarančių tam tikrą intelekto lygį, formavimosi sutrikimu, įvairiais raidos etapais. Kišonienė (2003) intelekto sutrikimą įvardija, kaip gebėjimų nukrypimą nuo normos. O Radzevičienė (2003) nurodo, jog akivaizdžiausi intelekto sutrikimo bruožai - sulėtėjusi (arba sutrikusi) raida bei sumažėjęs mokslumas. Jos teigimu dažnai ankstyvieji intelekto sutrikimo požymiai pasireiškia vėluojančiu psichomotoriniu vystymusi, o visiems intelekto sutrikimo laipsniams būdingas kognityvinių procesų bei socialinės adaptacijos nepilnavertiškumas.

Intelekto sutrikimas³ apibūdinamas, kaip sutrikimas pasireiškiantis pažintinės veiklos kalbinių, motorinių gebėjimų pažeidimais, taip pat adaptyvaus elgesio sutrikimu. Asmenims būdingas adaptyvaus elgesio sutrikimas bent keliose iš nurodytų sričių: komunikacija, savitvarka, buities, socialiniai, sveikatos ir saugumo įgūdžiai, laisvalaikio leidimas, savireguliacija ir veiklos organizacija, akademinių žinių taikymas kasdieniniame gyvenime.

Intelekto sutrikimas skirstomas pagal sutrikimo laipsnį (IQ – intelekto koeficientas):

- Nežymus intelekto sutrikimas (IQ 50–69);

² Dėl mokinių, turinčių specialiųjų ugdymosi poreikių, grupių nustatymo ir jų specialiųjų ugdymosi poreikių skirstymo į lygius tvarkos aprašo patvirtinimas, 2011 - 07 - 13. LR švietimo ir mokslo ministro įsakymas Nr. V-1265/V-685/A1-317. Prieiga internetu [žiūrėta: 2014 - 10 - 15 http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=404013].

³ Dėl mokinių, turinčių specialiųjų ugdymosi poreikių, grupių nustatymo ir jų specialiųjų ugdymosi poreikių skirstymo į lygius tvarkos aprašo patvirtinimas, 2011 - 07 - 13. LR švietimo ir mokslo ministro įsakymas Nr. V-1265/V-685/A1-317. Prieiga internetu [žiūrėta: 2014 - 10 - 15 http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=404013].

- Vidutinis intelekto sutrikimas (IQ 35 – 49);
- Žymus intelekto sutrikimas (IQ 20 – 34);
- Labai žymus intelekto sutrikimas (IQ žemesnis nei 20).

Radzevičienė (2003), cituodama Peterson (1988), pateikia tokius intelekto sutrikimą turinčių vaikų bruožus:

1. Sumažėjęs gebėjimas mokytis ir išmokti;
2. Dėmesio nesukaupimas;
3. Kalbos neišsivystymas ir kalbėjimo sutrikimai;
4. Sensorinių sistemų pažeidimai;
5. Savitvarkos įgūdžių susidarymo sutrikimai;
6. Socialinių įgūdžių, ypač bendravimo stoka.

Kielaitė (2013) pateikia rekomendacijas, dirbant su sutrikusio intelekto mokiniais, keletą jų:

- Naudokite mokinio gebėjimus atitinkančią mokomąją medžiagą. Ji turi būti aiški, konkreti, vaizdi;
- Naudokite daug įvairių vaizdinių priemonių, ypač natūralių daiktų. Aplinkai pažinti įtraukite kuo daugiau pojūčių;
- Siekite naują medžiagą su įgytais mokėjimais, įgūdžiais;
- Visą mokomąją medžiagą siekite su praktika;
- Nuolat kartokite, grįžkite prie ankstesnės informacijos;
- Padrąsinkite mokinį veikti savarankiškai.

Daugelis autorių, nagrinėdami intelekto sutrikimą turinčių asmenų ugdymosi ypatumus, dažnai nagrinėja panašius, aukščiau pateiktus, bruožus. Prasauskienės (2003) teigimu, neatsižvelgiant į intelekto sutrikimo priežastis, laipsnį, vaikams, turintiems intelekto sutrikimą, svarbu kuo anksčiau pradėti pedagoginį ir psichologinį stimuliavimą, mokyti vaiką savarankiškumo, nes kaip teigia Radzevičienė (2003) intelekto sutrikimą turintys asmenys prisitaiko tik pačias elementariausias, jiems aktualias žinias. Kišonienė (2003) pabrėžia, jog vaikui pateikiamos žinios turėtų būti naudingos gyvenime. Autorė teigia, jog svarbiausia vaiką mokyti orientuotis socialinėje aplinkoje, bendrauti su žmonėmis, laikytis elementariausių elgesio taisyklių, formuoti savitarnos, savitvarkos įgūdžius ir pan.

1.2. Pradinių klasių specialiųjų ugdymosi poreikių turinčių vaikų ugdymas pasaulio pažinimo pamokose

Jovaiša (2011a) ugdymą įvardija kaip kelių asmenų tarpusavio sąveiką veikiančią žmogų. Jo teigimu be sąveikos nėra ugdymo. Sąveika, autoriaus nuomone, yra žmonių susitikimas, nuo kurio priklauso ugdymo procesas ir asmenybės vystymasis. Vaitkevičiaus (2008) teigimu žmogaus ugdymo proceso sudėtingumą sąlygoja tai, jog žmogus – nepakartojamas, unikalus, sudėtingas kūno, proto, dvasios lydinys – yra ugdymo objektas. Mokykloje ugdymas reikštų mokytojo ir mokinio tarpusavio sąveiką. Ugdymo turinys, Bitino (2013) teigimu pagrįstas mokinių poveikiais ir interesais, sudaro gerokai palankesnes sąlygas jų asmenybės savisklaidai negu privalomas, bet nemėgstamas turinys. Vaitkevičiaus (2008) nuomone pedagogo uždavinys yra derinti ugdytinio poreikius su jo paties veikla, nes tik tokiu būdu galima siekti ugdymo efektyvumo. Autorius pabrėžia, jog svarbiausia išorinių poveikių ugdymo objektui derinimo su paties ugdytinio kaip subjekto veikla sąlyga - ugdytinio pažinimas. Kaip vieną ugdymo sudedamųjų dalių galima išskirti mokymą. Jovaiša (2011) mokymą apibūdina, kaip tikslingą mokytojo ir mokinio sąveiką, kuri stimuliuoja ir organizuoja mokinio pažintinę ir praktinę veiklą siekiant plėtoti mokymosi aktyvumą, veiklos savarankiškumą bei kūrybiškumą, ugdyti asmenybę. Vaitkevičius (2008) mokymą įvardija, kaip sudėtingą dvipusį procesą, kurio metu veikiantys asmenys yra mokytojos, kuris moko ir mokiny, kuris mokosi, perima jam perteikiamas žinias, mokėjimus ir įgūdžius. Taip pat autorius pabrėžia, jog pedagoginiame procese itin svarbu išsiaiškinti mokinio jau turimų žinių, mokėjimų ir įgūdžių visumą, kad visa tai būtų galima toliau sėkmingai plėtoti.

Lamanauskas (1999, 2001, 2003) akcentuoja, kad XX a. viduryje buvo pabrėžiama, jog gamtamokslinis ugdymas pradinėje mokykloje turi būti kūrybinis procesas. Autorius teigia, jog gamtamoksliniam ugdymui būdinga mokymo ir mokymosi turinio, formų ir metodų bei veiklos įvairovė. Visa tai, jo manymu, efektyvina ugdymo procesą: plėtoja moksleivių intelektualinius mokėjimus ir įgūdžius, sudaro sąlygas aktyviai veiklai, lavina vaikų mąstymo operacijas, ugdo estetinius jausmus ir kt. Kalbėdama apie specialiųjų ugdymosi poreikių turinčius vaikus Mačiukaitė (2009) pabrėžia, jog yra itin svarbu, kad pasaulio pažinimo mokymo turinys, metodai, vaizdinės ir mokymo priemonės, mokymo organizavimo būdai ir formos būtų taikomi atsižvelgiant į konkrečių mokinių specialiuosius ugdymosi poreikius.

Lamanauskas (2001) išskiria tokias pagrindines gamtamokslinio ugdymo formas taikomas pradinėje mokykloje: pamoka; mokomoji/ pažintinė ekskursija; namų darbai; praktikos darbai; lauko tyrimų praktika; papildomasis/ gretutinis ugdymas; projektai; interesų centrai; konsultacijos.

Autorius, taip pat, išskiria pasaulio pažinimo mokymo metodus į bendruosius ir specifinius. *Bendrieji*: pasakojimas; aiškinimas; pokalbis; spausdintų šaltinių naudojimas; demonstravimas; techninių mokymo priemonių demonstravimas; didaktiniai žaidimai; ekomisterijos. *Specifiniai*: stebėjimas; bandymai; praktikos darbai; eksperimentai.

Lamanauskas (2001) išskiria ir kitokius mokymo metodus pasaulio pažinime, kuriuos Mačiukaitė (2009) įvardijo, kaip šiuolaikinius mokinių veiklą aktyvinančius metodus. Mačiukaitė (2009) įvardijo tokius šiuolaikinius mokinių veiklą aktyvinančius metodus: tinklo nėrimas; grupinis darbas; minčių ežys; sumaišytas eiliškumas; projektai ir kt.

1.3. Saugaus elgesio kompetencijų ugdymas

1.3.1. Saugaus elgesio kompetencijos samprata

Kompetencija, bendrąja prasme, apibūdinama, kaip gebėjimas pagal kvalifikaciją, žinias, įgūdžius gerai atlikti veiklą (Jovaiša, 2007). Švietimo įstatyme (2011) kompetencija įvardijama, kaip gebėjimas atlikti tam tikrą veiklą, remiantis įgytų žinių, mokėjimų, įgūdžių, vertybinių nuostatų visuma. Kompetencija tai funkcinis gebėjimas adekvačiai atlikti tam tikrą veiklą, turėti jai pakankamai žinių, įgūdžių, energijos, žmogaus kompetencijos svarba tuo didesne, kuo reikšmingesnis jo socialinis vaidmuo (Vaitkevičiūtė, 2001).

Pradinio ugdymo bendrojoje programoje (2008) Socialinėje ir gamtamokslinėje srityje nurodoma, jog laukiami mokinių pasiekimai yra orientuoti į asmens kompetencijų ugdymą. Jie aprašomi kaip sudedamosios kompetencijos dalys: vertybinės nuostatos, gebėjimai, žinios ir supratimas. Žinios ir supratimas yra tai, ką mokiniai turėtų žinoti ir tai kaip, koku būdu žinojimą ir supratimą turėtų parodyti (pvz., nusakyti, išvardyti ir t. t.). Gebėjimai tai turimų žinių, patirties panaudojimas realioje, gyvenimiškoje situacijoje: sprendžiant problemas, atliekant tam tikrą veiklą. Vertybines nuostatas galima apibūdinti, kaip mokinių požiūrį į tam tikrą pažinimo sritį, objektą ar veiklą bei jų nusiteikimas atitinkamai priimti informaciją, mąstyti ir veikti.

Saugos kompetencija, *Žmogaus saugos bendrojoje programoje* (2012), apibūdinama kaip gebėjimas ir nusiteikimas naudotis individualia bei kolektyvine patirtimi pagrįstomis žiniomis ir sprendimais užtikrinant tinkamą elgesį savo ir kitų žmonių saugumui – ugdymas. Nurodoma, kas sudaro žmogaus saugos kompetenciją:

- mokinių įgytos žinios apie pavojus, grėsmes ir savisaugos būdus bei priemones,
- išsiugdyti praktiniai gebėjimai išvengti rizikos ir pavojų, kylančių žmogaus saugumui buityje, gamtoje, ekstremaliose situacijose ir tinkamai elgtis susidūrus su jais,
- išsiugdytos vertybinės nuostatos saugiai ir darniai gyventi pačiam, rūpintis kitų sauga ir sveikata.

Pradinio ugdymo bendrojoje programoje (2008) pabrėžiama, jog sudėtingiausia įvertinti mokinio įgytas kompetencijas, nes tai – integralus vertybinių nuostatų, gebėjimų bei žinių darinys. Teigiama, jog kompetencijos turėjimas ar neturėjimas bei jos lygis gali atsiskleisti tik mokiniui veikiant realioje ar dirbtinai sukurtoje situacijoje. Kompetencijų įvertinimas vyksta stebint mokinio elgesį per pamokas, iškylų, ekskursijų metu, dalyvaujant projektiniuose darbuose ir pan. Vertinimas grindžiamas ilgesniu stebėjimu, informacijos iš įvairių šaltinių kaupimu, jos apibendrinimu.

Žmogaus saugos kompetencija plėtojama pradiniam, pagrindiniam ir viduriniam ugdyme. Programoje mokinių pasiekimai ir turinio apimtys aprašomi pagal penkias ugdomosios veiklos sritis: psichologinis pasirengimas grėsmėms ir pavojams; saugi elgsena buityje ir gamtoje, saugi elgsena eismo aplinkoje, saugi elgsena ekstremaliosiose situacijose, pirmoji pagalba. Nuolat plėtojama žmogaus saugos kompetencija atsiskleidžia kaip nuostatų, praktinių gebėjimų, žinių ir supratimo visuma (Žmogaus saugos bendroji programa, 2012).

Matome, jog konkrečios saugaus elgesio apibrėžties nėra. Vaikų žinias, supratimą ir gebėjimus įvairiose pavojingose situacijose, namie, buityje ir kelyje elgtis atsakingai ir saugiai galime apibendrintai įvardinti, kaip saugaus elgesio kompetencijas. Kalbant apie saugumą ir atsakomybę svarbu nepamiršti savisaugos įgūdžių, kurie yra neatsiejami ugdant vaiką.

1.3.2. Saugaus elgesio mokymas ir savisauga

Maslow (2006) poreikių hierarchijoje saugumo poreikis yra vienas pirmųjų, pagrindinių, kurių reikia žmogui. Jovaiša (2012) savisaugą apibūdina, kaip sąmoningą gebėjimą išvengti žalingų poveikių organizmui, sveikatai. Savisaugą galima apibūdinti ir kaip norą, poreikį būti saugiam. Jovaišos (2012) teigimu, savisauga, pirmiausia yra instinktas, gelbstintis nuo pražūties, o žmogui tai egzistencijos pamatas. Ji saugo ne tik fizinį statusą, bet ir socialinę, kultūrinę būtį. Jovaiša išskyrė šiuos savisaugos pradmenis: reakcijos, atsako, prisitaikymo. Mokydami vaikus saugaus elgesio įvairiose situacijose tėvai ir pedagogai iš esmės moko vaikus fizinio saugumo: kad nesusižeistų, kad nesužeistų kito žmogaus, kad atsargiai elgtųsi su pavojingais daiktais, apibendrinant, kad save saugotų. Ugdomas mokinių savisaugos instinktas: „neliesk ugnies, gali nudegti“, „nebėk į gatvę neapsidairęs, gali mašina nutrenkti“ ir pan. Vaiko fizinis saugumas užtikrinamas kuriant saugią fizinę aplinką, tačiau stengiamasi, jog ši aplinka leistų natūraliai formuotis vaiko savisaugos instinktams.

Samsonienė (2006), cituodama Mastro (1996), išplėtoja mintį, jog nepatenkinus fizinio išgyvenimo ir saugumo, bendravimo, meilės ir pripažinimo šeimoje ar artimiausioje aplinkoje taip pat asmens savigarbos poreikių, nereikia tikėtis, kad individas sieks aukštesnių

saviraiškos poreikių ir norės aktyviai dalyvauti visuomeninėje veikloje. Nors pagrindinis tikslas mokant specialiųjų ugdymosi poreikių turinčius vaikus yra gyvenimiškų žinių perteikimas ir išmokymas tik naudingų ir vertingų dalykų, tačiau taip pat norima, jog šie mokiniai įsitrauktų kiek galima daugiau į bendrą veiklą, ugdytųsi kūrybiškumą, norima skatinti jų saviraišką įvairių būrelių, užsiėmimų dėka. Todėl kurti saugią aplinką ir mokyti saugaus elgesio ugdant savisaugą mokinius būtina, kad jie jausdamiesi saugūs, žinodami pagrindines saugaus elgesio taisykles galėtų tobulėti kitose srityse.

Vaikas nuo mažens supažindinamas su pavojais ir mokomas elgtis tinkamai. Apie tai kalbama Saugaus elgesio metodinėse rekomendacijose (2008). Saugaus vaiko elgesio ir savisaugos įgūdžių ugdymas yra sistemingas ir nuoseklus procesas, sužadinantis vaiko norą sužinoti daugiau, įgyti patirties, įsisąmoninti ir suvokti atsakomybę už savo ir kitų saugumą ir laikytis saugaus elgesio principų kasdieninėje aplinkoje, gebėti orientuotis sudėtingose situacijose. Saugaus elgesio ir savisaugos įgūdžių ugdymo metodika pagrįsta bendrais didaktiniais principais. Vaikai supažindinami su pagrindinėmis saugaus elgesio taisyklėmis ir būdais, skatinami ir pratinami laikytis saugaus elgesio taisyklių, ugdomas gebėjimas numatyti ir atpažinti pavojingas situacijas (kelyje, namuose, darželyje, kieme ir kitur), pastebėti, vertinti pavojaus šaltinius, ugdyti atsakomybę už savo saugumą, pagarbą gyvybei.

Ikimokykliniame amžiuje yra išleista švietimo dokumentų, kuriuose plėtojamos minimos įvairios vaikų kompetencijos susijusios su vaikų saugumu ir jų saugiu elgesiu (Priešmokyklinio ugdymo bendroji programa, 2014; Saugaus elgesio rekomendacijose ikimokyklinio ugdymo auklėtojams ir priešmokyklinio ugdymo pedagogams, 2008).

Priešmokyklinio ugdymo bendrojoje programoje (2014) aiškiai nurodoma, kokias žinias, gebėjimus ir vertybines nuostatas turi įgyti vaikas prieš pradėdamas lankyti mokyklą (skirti koks elgesys yra tinkamas, o koks ne, kaip vienoje ar kitoje situacijoje tinkamai elgtis gatvėje, kelyje, turi mokėti saugiai elgtis, prižiūrimas ar savarankiškai su elektros įranga, buitinais prietaisais namie ar vaikų grupėje, žino kur kreiptis atsitikus nelaimei ir kt.). O rekomendacijų⁴ specialistams patarimuose taip pat akcentuojamas vaikų saugaus elgesio kelyje, buitinės ir priešgaisrinės saugos įgūdžių tobulinimas. Žinoma, švietimo dokumentais labiau naudosis darželių auklėtojai, specialieji pedagogai ir kiti asmenys ugdantys vaikus priešmokyklinėse įstaigose.

Tėvai norėdami namuose mokyti savo vaikus saugaus elgesio įvairiose situacijose gali pasitelkti ne tik savo pamokymus ar rodomą pavyzdį, kuris be abejo svarbus, tačiau ir pasitelkti įvairią vaikams skirtą pamokančią metodinę literatūrą. Tėvams apie vaiko saugumą

⁴ Jankauskienė, L. ir kt. (2008) *Saugus elgesys*. Metodinės rekomendacijos ikimokyklinio ugdymo auklėtojams ir priešmokyklinio ugdymo pedagogams. Vilnius

rašo (Elston, 1999; Vingras, Černiauskienė, 2010). Kaip pagalbinė priemonė tėvams mokant vaikus, kad šie lengviau suprastų kaip elgtis yra saugu išleista įvairių knygučių vaikams mokančių apie saugų ir nesaugų elgesį (Vaičiaitė ir kt., 2004; Zaborskis ir kt., 1993, 2004, 2007; Radzijeuskaja, 2009; Belgerienė, 2011 ir kt.).

Taigi galime pastebėti, jog vaikų saugumo bei saviugdos mokymas prasideda jau ikimokykliniame amžiuje ir tęsiasi mokykloje gilinant ir plėtojant žinias – saugaus elgesio kompetencijas. Prie šio ugdymo prisideda ne tik pedagogai, bet ir tėvai, neveltui išleista tiek knygučių, kurių pagalba tėvai namuose galėtų mokyti savo vaikus saugiai elgtis įvairiose situacijose.

1.4. Saugaus elgesio ugdymas pasaulio pažinimo pamokos turinyje

1.4.1. Pasaulio pažinimo programos analizė

Pradinio ugdymo bendrojoje programoje (2008) pasaulio pažinimas įvardijamas, kaip integrali ugdymo sritis, skirta vaiko socialinei bei gamtamokslinei kompetencijai plėtoti. Pasaulio pažinimą sudaro gamtamokslinis ugdymas ir socialinis ugdymas. Programos tikslas - siekti, kad pradinėje mokykloje mokiniai įgytų bendrą supratimą apie artimiausią gamtinę, socialinę bei kultūrinę aplinką, suprastų, kaip ši aplinka veikia žmogų ir jo gyvenimo būdą, ugdytųsi reikiamus gyvenimui gamtinėje, socialinėje bei kultūrinėje aplinkoje gebėjimus, pozityvią pasaulėvoką ir vertybines nuostatas.

Analizei aktuali pasaulio pažinimo sritis yra „Žmogaus sveikata ir saugumas“. Mokinių ugdymas pradinėse klasėse suskirstytas koncentrais: 1 – 2 ir 3 – 4 klasės.

Mokiniai 1 – 2 klasės koncentre mokosi pagrindinių asmens higienos, apsirengimo, sveiko maitinimosi įpročių bei rūpintis savo sveikata ir saugotis pavojų (saugiai elgtis mokantis, dirbant (saugiai naudoti darbo įrankius), žaidžiant). Vaikai mokosi saugaus elgesio taisyklių (gatvėje, kelyje, gamtoje, buityje, santykiuose su nepažįstamais žmonėmis) bei remiantis savo patirtimi, žinomais įvykiais, aiškinasi, kaip reikia saugiai elgtis namuose, mokykloje, gamtoje. Mokosi nurodyti svarbiausias saugaus elgesio buityje, miške, prie vandens taisykles bei suprasti, kad už savo gyvybę ir saugumą atsako patys.

Mokiniai 3 – 4 klasės koncentre bando suprasti sveikos gyvensenos pagrindus ir įtaką sveikatai. Aiškinasi, kaip elgtis, ištikus nelaimei, susipažįstama su pirmosios pagalbos sau, prireikus, ir kitiems žmonėms būdais. Įsidėmi, kur ir į ką reikia kreiptis ištikus nelaimei. Mokosi saugotis nelaimingų atsitikimų.

Vidutinių ir didelių specialiųjų ugdymosi poreikių mokinių socialiniam ir gamtamoksliniam ugdymui yra parengtos *Pradinio ugdymo bendrųjų programų pritaikymo*

rekomendacijos (2009). Pritaikymo rekomendacijose pasaulio pažinimo tikslas skirtas vidutinių specialiųjų ugdymosi poreikių turintiems mokiniams yra: padėti šiems vaikams įgyti elementarų supratimą apie artimiausioje socialinėje ir gamtinėje aplinkoje vykstančius reiškinius, atsakingą ir etišką santykį su aplinkiniais žmonėmis, gyvą ir negyvą gamtą, siekti, kad pagal galimybes mokinys aktyviai ir pozityviai dalyvautų bendraamžių, kiemo draugų, klasės, mokyklos gyvenime.

Pradinių klasių vidutinių ir didelių SUP mokiniams pasaulio pažinimo mokymo turinys suskirstytas koncentrais: 1 – 2, 3 – 4 klasės. Šie koncentrai yra bendrojoje programoje, o pritaikymo rekomendacijose jie yra išlaikyti tie patys.

„Žmogaus sveikata ir saugumas“ srityje 1 – 2 klasių mokiniai aiškinasi, kaip saugiai elgtis prie laužo ar kitos atviros ugnies. Aiškinamasi, kad niekada, jokiais aplinkybėmis negalima priimti nepažįstamų žmonių siūlymų pasivažinėti, pasivaišinti ar pan. Vaikai mokomi saugiai elgtis mokantis, dirbant, žaidžiant gatvėje, išskylaujant miške, prie vandens, bendraujant su nepažįstamais žmonėmis, pratinamasi saugiai naudotis darbo įrankiais ir prietaisais. Diegiamas supratimas, kad kiekvienas žmogus, taip pat ir vaikas, pats turi saugoti savo sveikatą. Mokosi išmanyti svarbiausias saugaus elgesio buityje, miške, prie vandens, kelionėje, taisykles.

„Žmogaus sveikata ir saugumas“ srityje 3 - 4 klasių mokiniai elementariai išmano atsargumo taisykles bendraudami su nepažįstamais, vengiant traumų. Ugdosi atsakomybės jausmą už savo bei kitų sveikatą, atsargiai elgtis gamtoje ir mažai pažįstamoje aplinkoje, nerizikuoti nei savo nei kitų gyvybe, sveikata, saugumu. Vengti įvairių pavojingų sveikatai ir gyvybei situacijų, nepažįstamų žmonių.

Kalbant apie didelių ir labai didelių SUP mokinius *Pradinio ugdymo bendrųjų programų pritaikymo rekomendacijos (2009)* nurodoma jog pasaulio pažinimo pamokų metu ugdant pradinių klasių didelių SUP mokinius, siekiama, kad pradinėje mokykloje mokiniai ugdytųsi dorinėmis vertybėmis grįstus gyvenimo įgūdžius, teikiančius galimybę įgyti elementarų savarankiškumą, tenkinant gyvenimo poreikius, pratintųsi dalyvauti bendruomenės gyvenime ir pagal galimybes pažintų artimiausią gamtinę ir socialinę aplinką.

Pradinių klasių didelių ir labai didelių SUP mokinių pasaulio pažinimo mokymo turinys suskirstytas koncentrais: 1 – 2, 3 – 4 klasės. Analizei aktuali pasaulio pažinimo sritis yra „Žmogaus sveikata ir saugumas“.

1 - 2 klasėje vaikai padedant mokytojai mokosi rūpintis savo sveikata, saugumu; saugiai elgtis mokantis, dirbant, žaidžiant. Skirti tinkamą ir netinkamą vaikų elgesį artimojoje aplinkoje. Naudojant pavyzdžius išsiaiškinama, kad žmogus yra lengvai pažeidžiamas. Remiantis savo patirtimi ar vaikui žinomais įvykiais aiškinamasi, kaip saugiai elgtis gatvėje,

namuose, mokykloje, gamtoje. Pradedama mokytis saugumo taisyklių gatvėje, kelyje, gamtoje, buityje. Ugdytiniai mokosi suprasti, kad už savo gyvybę ir saugumą atsako patys.

3 - 4 klasėje mokoma suvokti, kad pačiam reikia rūpintis savo kūnu, sveikata, saugumu. Mokomasi rūpintis savo sveikata ir saugumu. Aiškinamasi, kur kreiptis ištikus nelaimei. Suvokia suaugusiųjų svarbą, jų rūpestį vaikų sveikata ir saugumu. Moka kreiptis pagalbos į artimosios aplinkos žmogų. Stengtis saugiai elgtis gatvėje, buityje, gamtoje (miške, prie vandens telkinių).

Analizuota buvo „Žmogaus sveikata ir saugumas“ sritis, tačiau ugdymo turinys yra integruotas, todėl kituose skyriuose taip pat yra skiriama dėmesio saugumui, saugaus elgesio ugdymui. Saugaus elgesio ugdymas integruotas ne tik į kitas pasaulio pažinimo sritis, bet ir į mokomuosius dalykus, tokius, kaip lietuvių kalba, matematika.

Mokiniai, kurie turi vidutinį intelekto sutrikimą ir labai didelius specialiuosius ugdymosi poreikius gali būti ugdomi remiantis *Pradinio ir pagrindinio ugdymo bendrųjų programų pritaikymo rekomendacijomis, 2009*. Rekomendacijose nurodytas vidutiniškai ir žymiai sutrikusio intelekto mokinių ugdymo tikslas yra parengti juos savarankiškam gyvenimui bendruomenėje, suteikiant tokių žinių, gebėjimų ir vertybių, kurios padėtų jiems pagal galimybes būti veikliams, dalyvauti kartu su kitais laisvalaikio ir darbinės veiklose, jaustis naudingiems. Pasaulio pažinimas kaip mokomasis dalykas keičia pavadinimą į pažintinę veiklą. Šios veiklos tikslas yra suteikti bendrą supratimą apie artimiausią aplinką ir ugdyti gebėjimus, leidžiančius aktyviai joje veikti.

Mokymo turinys skirstomas koncentrais: žymų ir labai žymų intelekto sutrikimą turintiems mokiniams ir vidutinį intelekto sutrikimą turintiems mokiniams. Analizei aktuali pažintinės veiklos sritis yra „Žmogaus sveikata ir saugumas“.

Vidutinį intelekto sutrikimą turintys mokiniai bando suvokti, kaip atsiranda žmogus, vertinti motinos, artimųjų rūpestį ir meilę, žinoti, kaip atsidėkoti. Mokosi pastebėti pokyčius savo organizme, suvokti, žino savo kūno sandarą ir kaip funkcionuoja skirtingos kūno dalys. Vaikai mokomi suvokti, kad žmogaus sveikata – didžiausias turtas. Aiškinama, kaip svarbu kiekvieną dieną rūpintis savimi, kodėl reikia praustis, valyti dantis ir kt. Per praktinius užsiėmimus susipažįstama su higienos reikmenimis ir priemonėmis, mokoma taisyklingai plauti rankas, veidą, išsiplauti galvą ir kt. Vaikams aiškinama apie dantų priežiūrą, jos svarbą, ligas, kurios gali užklupti. Supažindinama su peršalimo ligomis, jų simptomais. Mokoma, kaip gydytis namuose. Išvykų metu supažindinama su gydymo įstaigomis – poliklinika, ligonine. Mokoma gerbti ir pasitikėti gydytojais, suvokti, kad gydytojai gali tinkamai pasirūpinti žmogaus sveikata, mokėti paklusti gydytojų reikalavimams, laikytis jų nurodymų. Vaikai mokomi suvokti, kad gera savijauta priklauso nuo miego. Aiškinamasi, ko reikia, kad žmogus pailsėtų ir tinkamai

išsimiegotų. Mokiniai supažindinami su naudingais maisto produktais. Aiškinama, kam reikalingas žmogui maistas. Mokoma suprasti, kaip svarbu tinkamai maitintis. Mokoma atpažinti sugedusius maisto produktus, supažindinama su apsinuodijimo maistu simptomais. Mokoma sunegalavus kreiptis pagalbos.

Mokoma saugiai elgtis buityje. Kalbama, kaip saugoti save namuose, kai nėra suaugusiųjų. Mokoma neįsileisti į namus nepažįstamų žmonių, neatsakinėti į telefonų skambučius. Mokoma, kaip elgtis su aštriais daiktais, su elektros prietaisais ir buitine technika, vaistais, cheminėmis medžiagomis. Skatinama neliesti įkaitusių paviršių, nežaisti degtukais, būti atsargiems, naudojant verdantį vandenį, ir kt.

Supažindinama, kaip elgtis kilus gaisrui, esant dujų nutekėjimui, susižeidus, mokoma suteikti sau ir kitam pirmąją pagalbą, skambinti, kalbėtis pagalbos telefonais.

Supažindinama, kaip saugiai elgtis kiemuose, kuriuose vyksta transporto judėjimas. Aiškinama, kad ne visi vairuotojai laikosi taisyklių, todėl reikia būti budriam, susikaupusiam, norinti išvengti nelaimingo atsitikimo. Demonstruojama, kaip pereiti gatvę, išlipus iš autobuso, mokoma neišdykauoti, nesistumdyti stotelėje, nešioti atšvaitus.

Mokoma saugiai elgtis gamtoje. Prieš išvykas į mišką, parką su mokiniais aptariama, kokie pavojai tyko gamtoje. Supažindinama su elgesio taisyklėmis prie vandens telkinių. Modeliuojamos įvairios situacijos, kurių metu supažindinama, kaip elgtis įlūžus ledui, mokoma gelbėti kitą asmenį. Kalbama apie poilsį miške. Aiškinama, kaip tinkamai pasiruošti iškylai. Supažindinama su nuodingais grybais ir uogomis. Modeliuojamos situacijos, mokomasi, kaip teisingai elgtis iškyloje, ką daryti paliekant poilsiavietę ir kt.

Mokiniais stengiamasi išaiškinti, kad kiekvienas žmogus pats yra atsakingas už savo sveikatą ir saugumą. Mokoma suvokti, kad labai svarbu elgtis atsakingai įvairiose situacijose. Mokoma skambinti į greitąją pagalbą, į policiją pagalbos telefonais, mokoma stereotipinių pagalbos kreipimosi frazių. Naudojama daug įvairios vaizdinės medžiagos: vaizdo, IKT, medžiagą iš interneto.

1.4.2. Pasaulio pažinimo vadovėlių turinio analizė saugaus elgesio klausimais

Pradinių klasių mokiniams pasaulio pažinimui yra išleista daug įvairių vadovėlių: Jonynienės, V. *Aš ir pasaulis*“ (2005, 2006), *„Pasaulis ir aš“* (2006), *„Mūsų pasaulis“* (2007), *„Vienas pasaulis“* (2007); Makarskaitės – Petkevičienės, R., Varnagirienės, V. *„Raktas atrakinantis visas Pasaulio pažinimo karalystės duris“* (2005; 2007; 2008); Minkuvienės, E., Kukanauzienės, L., Didžgalvienės, A. *„Gilė“* (2007, 2008, 2010); Jonynienės, V. *„Mano pasaulis“* (2009, 2010); ir kt.

Iš kokio vadovėlio mokysis kiekvienas mokinys ir visa klasė parenka mokytojas. Mokinius, kurie turi specialiųjų ugdymosi poreikių, mokytojas gali ugdyti pasirinkdamas pritaikytus (S versijos) Jonynienės, V., vadovėlius arba bendrojo lavinimo vadovėlius, kuriuos pats pritaikytų pagal mokinių gebėjimus. Nagrinėsime temas, kuriuose kalbama apie saugumą buityje (su elektros prietaisais, aštriais daiktais), su ugnimi, vandenyje bei kelyje.

1. Jonynienės, V. *Aš ir pasaulis*“ (2005). *Kas? Kaip? Kodėl? Vadovėlis pritaikytas specialiųjų poreikių mokiniams, 1 klasei*. Kaunas: Šviesa. [P. 10 – 11].

Tema: „Kelias į mokyklą“. **Tekstas:** nedidelės apimties, glaustas, jame svarbiausia informacija. SUP mokiniams mokytoja tekstą galėtų perskaityti garsiai. **Iliustracijos** – užima beveik visą, dviejų puslapių, plotą, labai aiškos, spalvotos. **Užduotys** – jų nedaug. SUP mokiniai, savarankiškai arba su mokytojo pagalba galėtų atlikti visas užduotis.

2. Jonynienė, V. (2009). *Mano pasaulis. Kas? Kaip? Kodėl? 1 klasei, pirmoji knyga*. Kaunas: Šviesa. [P. 18-19, 20-21].

Tema: „Kelias į mokyklą“. **Tekstas:** nedidelės apimties, svarbiausia informacija pateikiama paveikslėliuose. **Iliustracijos** – užima beveik visą, dviejų puslapių, plotą, labai aiškos, spalvotos [18-19], daug, nedidelio formato, spalvotos [20-21]. **Užduotys** – jų nedaug, tačiau jos reikalauja kūrybiškumo. SUP mokiniams mokytoja galėtų pateikti atskirų, labiau vaikams prieinamų užduočių, kurios būtų naudingos gyvenime. Nagrinėjant šią temą būtų galima su mokiniais išeiti į gatvę, prisiminti ir pakartoti kaip teisingai pereiti gatvę, atlikti tai praktiškai.

3. Jonynienė, V. (2009). *Mano pasaulis. Kas? Kaip? Kodėl? 1 klasei, antroji knyga*. Kaunas: Šviesa. [P. 34].

Tema: „Atsargiai, elektra!“. **Tekstas:** nedidelės apimties. Pagrindinė informacija pavaizduota paveikslėliuose. Drauge su SUP mokiniais mokytoja galėtų aptarti vaizduojamas iliustracijas, pasidalinti gyvenimiška patirtimi. **Iliustracijos** – aiškos, spalvotos, nedidelio formato, užima beveik visą, puslapio plotą. **Užduotys** – jų nedaug, atliekamos žodžiu bei raštu, reikalaujančios kūrybiškumo. SUP mokiniai, savarankiškai arba su mokytojo pagalba galėtų atlikti žodines užduotis, tačiau vietoj plakato kūrimo mokiniui pateikti kitokią, jam prieinamesnę, lengvesnę užduotį.

4. Jonynienė, V. *Pasaulis ir aš*“ (2006). *Kas? Kaip? Kodėl? Vadovėlis pritaikytas specialiųjų poreikių mokiniams, 2 klasei, antroji knyga*. Kaunas: Šviesa. [P. 7].

Tema: „Įpūsta žibėk, apkopta gulėk...“. **Tekstas:** nedidelės apimties, glaustas, jame svarbiausia informacija. SUP mokiniams mokytoja tekstą galėtų perskaityti garsiai. **Iliustracijos** – nedidelio formato, užima beveik visą, puslapio plotą, aiškos, spalvotos. **Užduotys** – jų nedaug. SUP mokiniai, savarankiškai arba su mokytojo pagalba galėtų atlikti visas užduotis.

5. Jonynienė, V. (2010). *Mano pasaulis. Kas? Kaip? Kodėl? 2 klasei, pirmoji knyga*. Kaunas: Šviesa. [P. 9, 10].

Vadovėlyje esančios **temos**: „Saugus kelias į mokyklą“, „Nesielkime kaip nutrūktgalviai“. **Tekstas**: nedidelės apimties. Šriftas SUP mokiniams galėtų būti didesnis, nors pagrindinė informacija matoma paveikslėliuose. Drauge su SUP mokiniais mokytoja galėtų aptarti vaizduojamas iliustracijas, pasidalinti gyvenimiška patirtimi. **Iliustracijos** – nedidelio formato, spalvotos, užima beveik visą, puslapio plotą. **Užduotys** – jų nedaug, atliekamos žodžiu. SUP mokiniai, savarankiškai arba su mokytojo pagalba galėtų atlikti žodines užduotis.

6. Jonynienė, V. (2010). *Mano pasaulis. Kas? Kaip? Kodėl? 2 klasei, antroji knyga*. Kaunas: Šviesa. [P. 54].

Tema: „Atsargiai prie vandens!“. **Tekstas**: nemažos apimties. Šriftas SUP mokiniams galėtų būti didesnis, nors pagrindiniai teiginiai pateikiami padidintu šriftu. Mokytoja visiems mokiniams galėtų daugiau pasakoti nei skaityti tekstą. **Iliustracijos** – jų beveik nėra, jos nedidelio formato, spalvotos. **Užduotys** – jų gana daug, atliekamos žodžiu ir raštu, kūrybiškos. SUP mokiniai, savarankiškai arba su mokytojo pagalba galėtų atlikti žodines užduotis, dalyvaudami grupiniame darbe su kitais mokiniais SUP mokiniai galėtų padėti piešti plakata, su mokytojos pagalba pateikti bent vieną deramo ir nederamo elgesio prie vandens pavyzdį.

7. Jonynienė, V. *Mūsų pasaulis“ (2007). Kas? Kaip? Kodėl? Vadovėlis pritaikytas specialiųjų poreikių mokiniams, 3 klasei, pirmoji knyga*. Kaunas: Šviesa. [P. 30 – 31]; [P. 32 – 33]; [P. 34 – 35].

Vadovėlyje yra keletą **temų** susijusių su saugiu elgesiu: „Būkime atsargūs. Saugokimės patys“, „Savo sveikata rūpinkimės patys“, „Mokomės teikti pirmąją pagalbą“. **Tekstai** nedidelės apimties, sakiniai trumpi, tekstai aiškaus turinio, žodynas paprastas, suprantamas vaikams. Teksto šriftas – padidintas. SUP turintiems mokiniams tekstai prieinami, kai juos skaito mokytoja, dar naudingiau, kai viskas perteikiama ne tik žodžiu, bet įvairiomis iliustracijomis, praktiniais pavyzdžiais (mokiniais leidus patiems suvaidinti kai kurias situacijas). **Iliustracijos** – nedidelio formato, aiškos, ryškios, spalvotos, realiosios. SUP mokiniams, kai kurie paveikslėliai galėtų būti didesnio formato. **Užduotys** – jų nedaug, jos aiškos, trumpos, konkrečios, gyvenimiškos, įdomios ir kūrybiškos. SUP turintys mokiniai padedant mokytojai sugebėtų atlikti knygoje pateiktas užduotis.

8. Makarskaitė – Petkevičienė, R., Varnagirienė, V. (2005). *Raktas, atrakinantis visas Pasaulio pažinimo karalystės duris 1 klasei, pirmoji knyga*. Kaunas: Šviesa [P. 16 – 17].

Tema: „Namo grįžtu saugiai“. **Tekstas**: nedidelės apimties, jame svarbiausia informacija. SUP mokiniams mokytoja tekstą galėtų perskaityti garsiai. **Iliustracijos** – užima beveik visą, dviejų

puslapių, plotą, labai aiškos, spalvotos, realiosios. **Užduotys** – nesudėtingos žodinės. SUP mokiniai, padedami mokytojo, galėtų atsakyti į nesudėtingus klausimus.

Tų pačių autorių Makarskaitės – Petkevičienės, R., Varnagirienės, V. (2005) Pratybų sąsiuvinyje išleistame su šia knyga, temos „Namo grįžtu saugiai“ [P. 10-11] žinių įtvirtinimui užduotys parengtos pratybų sąsiuvinyje.

9. Makarskaitė – Petkevičienė, R., Varnagirienė, V. (2005). *Raktas, atrakinantis visas Pasaulio pažinimo karalystės duris 1 klasei, pirmoji knyga*. Kaunas: Šviesa [P. 58 – 59].

Tema: „Noriu būti saugus“. **Tekstas:** pateiktas pamokantis eilėraštis. SUP mokiniams ir apskritai visai klasei mokytoja galėtų jį perskaityti garsiai. **Iliustracijos** – nedidelio formato, aiškos, spalvotos, realiosios, tinkamai atskleidžia temą. **Užduotys** – dauguma užduočių klausimų forma, naudingos, gyvenimiškos. SUP mokiniai, padedami mokytojo, taip pat galėtų atsakyti į jiems prieinamus klausimus.

Autorių Makarskaitės – Petkevičienės, R., Varnagirienės, V. (2005) pratybų sąsiuvinyje išleistame su šia knyga, temos „Noriu būti saugus“ [P.34-35] užduotys papildoma knygoje pateikiamą informaciją, ją sukonkretina, išryškina svarbiausius dalykus.

10. Makarskaitė – Petkevičienė, R., Varnagirienė, V. (2007). *Raktas, atrakinantis visas Pasaulio pažinimo karalystės duris 2 klasei, pirmoji knyga*. Kaunas: Šviesa [P. 18 – 19].

Tema: „Kada gatvėje ir kelyje saugu?“. **Tekstas:** glaustas, sakiniai aiškūs, trumpi. SUP mokiniams mokytoja tekstą galėtų perskaityti garsiai. **Iliustracijos** – spalvotos ir aiškos. **Užduotys** – daug užduočių atsakyti žodžiu, užduotys atskleidžia ir rodo praktines žinias. Viena užduotis skirta atlikti savarankiškai. SUP mokiniai, padedami mokytojo, taip pat galėtų atsakyti į nesudėtingus klausimus, su pagalba parodyti paveikslėlyje, kur galima pereiti gatvę, ar paveikslėlyje pažymėti saugiausią kelią namo, kol kiti vaikai jį patys pieš.

Makarskaitės – Petkevičienės, R., Varnagirienės, V. (2007) pratybų sąsiuvinyje išleistame su šia knyga, temos „Kada gatvėje ir kelyje saugu?“ [P. 10-11] užduotys papildoma knygoje pateikiamą informaciją, daug dėmesio skiriama kelio ženklams, jų kartojimui.

11. Makarskaitė – Petkevičienė, R., Varnagirienė, V. (2007). *Raktas, atrakinantis visas Pasaulio pažinimo karalystės duris 2 klasei, pirmoji knyga*. Kaunas: Šviesa [P. 64 – 65].

Tema: „Be elektros – kaip be rankų“. **Tekstas:** nemažos apimties, todėl SUP mokiniams gali būti sunku suprasti esmę, geriausia jei mokytoja tekstą perteiktų paprastesniais žodžiais, išryškindama esmę. **Iliustracijos** – spalvotos, aiškos, tikroviškos, pateikta keletas nuotraukų. **Užduotys** – jų nemažai, nors jos nėra sudėtingos, tačiau SUP mokiniams gali būti per sunku jas atlikti. Geriau jei mokytoja pateiktų keletą atskirų, prieinamesnių mokiniui užduočių apie saugų elgesį su elektros prietaisais.

Tų pačių autorių Makarskaitės – Petkevičienės, R., Varnagirienės, V. (2007) pratybų sąsiuvinyje išleistame su šia knyga, temos „Be elektros – kaip be rankų“ [P. 49] užduotys papildo knygoje pateikiamą informaciją, priešingai nei knygoje pagrindinis dėmesys skiriamas saugiam elgesiui su elektros prietaisais.

12. Makarskaitė – Petkevičienė, R., Varnagirienė, V. (2007). *Raktas, atrakinantis visas Pasaulio pažinimo karalystės duris 3 klasei, antroji knyga*. Kaunas: Šviesa [P. 44 – 45].

Tema: „Kaip išvengti nelaimės“. **Tekstas:** nemažos apimties, tačiau trumpi ir aiškūs sakiniai SUP mokinimasis leis suprasti esmę. **Iliustracijos** – spalvotos, aiškos, nedidelio formato, realiosios, padeda tinkamai atskleisti temą. **Užduotys** – jų nemažai, tačiau jos nesudėtingos, prieinamos SUP mokiniams. Užduotys atliekamos žodžiu klausimų ir pokalbio forma, todėl SUP mokiniai savarankiškai ar mokytojai padedant galėtų atsakyti į paprastesnius jiems pateikiamus klausimus.

13. Minkuvienė, E., Kukanauzienė, L., Didžgalvienė, A. (2007). „*Gilė*“. 1 klasei. *Pirmoji knyga*. Vilnius: Alma litera. [P. 28 - 29], [P. 30 - 31].

Vadovėlyje pateiktos **temos:** „Kodėl gatvėje negalima žaisti futbolo?“, „Kaip telefonas gelbėja?“. **Tekstai** – glausti, sakiniai trumpi, aiškūs. Užtektų jei mokytoja žodžiu kartu su mokiniiais aptartų iliustracijas. SUP mokiniams ir kitiems teksto skaityti nebūtina, būtų naudingiau, jeigu iškarto mokytoja dėstytų žodžiu pamokos temą pasiremddama vadovėlyje esančiomis iliustracijomis. **Iliustracijos** – užima beveik visą, dviejų puslapių plotą, atskleidžia temos esmę, aiškos, spalvotos. **Užduotys** – jų nedaug, atliekamos žodžiu, kūrybiškos, įdomios, nors SUP mokiniams gali būti sunku suvaidinti pateikiamą situaciją, tačiau pažvelgti į ją iš šalies ir aptarti klasėje visiems drauge su mokytoja būtų ne tik įdomu, bet ir naudinga.

2 skyrius. PRADINIŲ KLASIŲ MOKINIŲ, TURINČIŲ DIDELIŲ IR LABAI DIDELIŲ SPECIALIŲJŲ UGDYMO SI POREIKIŲ, SAUGAUS ELGESIO KOMPETENCIJŲ BUIŲJE, SU UGNIMI, PRIE VANDENS IR KELYE TYRIMAS

2.1. Tyrimo metodika

Tyrimui atlikti buvo parengti pokalbio klausimai, pusiau standartizuotas pokalbis. Klausimai pagal temas suskirstyti į keturis klausimų blokus: Vaikų turimos saugaus elgesio buityje kompetencijos (žr. priedas Nr.1); Vaikų turimos saugaus elgesio su ugnimi kompetencijos (žr. priedas Nr. 2); Vaikų turimos, saugaus elgesio prie vandens, kompetencijos (žr. priedas Nr. 3); Vaikų turimos saugaus elgesio kelyje kompetencijos (žr. priedas Nr. 4); Kiekviename bloke išskirtos keturios dalys: A. Vaiko žinios apie saugų elgesį įvairiose situacijose; B. Vaiko supratimas, kokios nelaimės gali vykti įvairiose situacijose, t.y. nesaugaus elgesio pasekmių žinojimas, supratimas; C. Vaiko supratimas apie tai, kaip teisingai elgtis įvairiose situacijose bei D. Vaiko vertybinės nuostatos saugumo klausimais.

Šiais klausimų blokais siekiama ištirti pradinių klasių didelių ir labai didelių specialiųjų ugdymosi poreikių mokinių, turinčių neįymų ir vidutinį intelekto sutrikimą, žinias, supratimą ir vertybines nuostatas įvairiose pavojingose situacijose.

Pirmasis klausimų blokas skirtas atskleisti vaikų turimoms kompetencijoms (žinioms, supratimui ir vertybinėms nuostatom) buityje. Šiame bloke aktualu buvo išsiaiškinti ar vaikas žino, kodėl negalima įsileisti nepaįžtamo žmogaus į namus, ar supranta, kas gali nutikti, kodėl reikia atsargiai elgtis su elektros prietaisais ir aštriais daiktais, kas gali nutikti, jei elgsis neatsargiai.

Antrojo bloko klausimais siekiama išsiaiškinti mokinių saugaus elgesio kompetencijas su ugnimi: Ar vaikai žino, kodėl ugnis pavojinga, kaip atsargiai su ja reikia elgtis, kokie buityje esantys prietaisai gali ją sukelti, kaip teisingai elgtis kilus gaisrui.

Trečiojo bloko klausimais norima atskleisti mokinių turimas saugaus elgesio kompetencijas vandenyje ir prie vandens. Klausama ar jie mėgsta maudytis, su kuo dažniausiai eina prie vandens, ar turi ir naudojami gelbėjimo ratu ar liemene, pateikus gyvenimiškas situacijas siekiama išsiaiškinti, kaip vaikas suvokia vienokio ar kitokio poelgio pasekmes atliekant praktines užduotis.

Ketvirtojo bloko klausimai skirti išsiaiškinti mokinių turimoms saugaus elgesio kompetencijoms kelyje. Aiškinamasi, ar vaikai žino, kur reikia pereiti gatvę, koks yra šviesoforo signalas, leidžiantis pėstiesiems pereiti gatvę, kodėl svarbu nešioti atšvaitą, kaip elgtis vienokioje ar kitokioje pavojingoje situacijoje (pasekmių suvokimas) bei praktinių užduočių metu išsiaiškinama, kaip pagrindinės žinios pritaikomos realioje situacijoje.

Atliekant tyrimą visuose klausimų blokuose, visi klausimai, atsakymų variantai ir užduotys mokiniui perskaitomos, jei reikia, savais žodžiais dar labiau sukonkretinamos, paaiškinamos tyrėjo. Sulaukiamas ir užrašomas atsakymas. Padėkojama mokiniui už atsakymus. Atliekamas vertinimas.

Norint išsiaiškinti mokinių kompetencijas, tyrimo metu su kiekvienu tyrimo dalyviu buvo kalbama individualiai. Per dieną su mokiniu kalbama tik vieno bloko klausimais. Mokinių apklausos trukmė nuo 15 iki 40 minučių.

Mokytojų tyrimui atlikti taip pat buvo parengti pokalbio klausimai, pusiau standartizuotas pokalbis (žr. priedas Nr.5). Šiuo tyrimu siekiama sužinoti, kaip pedagogai vertina vaikų domėjimąsi ir gebėjimą mokytis saugaus elgesio temų, vadovėliuose esančią medžiagą saugaus elgesio klausimais bei, kaip organizuoja ugdymo/si procesą (kokius ugdymo metodus ir formas pasirenka) didelių ir labai didelių specialiųjų ugdymosi poreikių mokiniams, turintiems nežymų ir vidutinį intelekto sutrikimą, supažindindami su saugaus elgesio kompetencijomis buityje, su ugnimi, vandenyje ir prie vandens bei kelyje.

Tyrimai buvo atliekami kovo – balandžio mėnesiais.

2.2. Tyrimo dalyviai

Tyrimė dalyvavo 15 pradinių klasių mokinių. Jiems buvo nustatyti dideli arba labai dideli specialieji ugdymosi poreikiai (nežymus arba vidutinis intelekto sutrikimas) (žr. priedas Nr. 6, 1 pav.). Daugumai jų buvo nustatyti dideli specialieji ugdymosi poreikiai. Mokiniai pagal sutrikimus pasiskirstė į 3 grupes (žr. priedas Nr. 6, 2 pav.): kompleksinį sutrikimą turinčių mokinių buvo 9, negalia dėl nežymaus intelekto sutrikimo turinčių 4, o mažiausiai tik 2 mokiniai buvo turintys negalią dėl vidutinio intelekto sutrikimo.

Tyrimo dalyviai buvo iš įvairių ugdymo įstaigų: Šiaulių *Ringuvos* specialiosios mokyklos, Šiaulių Specialiojo ugdymo centro bei Radviliškio rajono Pociūnėlių pagrindinės mokyklos. Didžiąją dalį sudarė mokiniai, besimokantys Šiaulių specialiojo ugdymo centre.

Tyrimė dalyvavo 5 pradinių klasių pedagogai, visos buvo moterys, dirbančios su šiais mokiniiais. 4 mokytojų pedagoginio darbo stažas – 15 ir daugiau metų, o 1 patirtis 11 – 15 metų. Tyrimė dalyvavę mokytojai pateikė tokias savo kvalifikacines kategorijas: 1 turi - mokytojo metodininko, 3 - vyresniojo mokytojo, 1 - mokytojo kvalifikacinę kategoriją.

2.3. Tyrimo rezultatų analizė

2.3.1 Vaikų turimos saugaus elgesio buityje kompetencijos

A. Vaiko žinios apie saugų elgesį buityje

Šioje klausimų bloko dalyje norima išsiaiškinti, kokias žinias, susijusias su saugiu elgesiu buityje, vaikas turi. Mokiniam buvo užduotas klausimas „**Ar esi buvęs paliktas namie vienas?**“, atsakymų rezultatai pateikti 3 paveiksle (žr. priedas Nr. 6, 3 pav.). Atsakė, jog yra bent kartą buvęs palikti vieni namuose - 9 mokiniai, 3 mokiniai nėra buvęs palikti namuose vieni. Į šį klausimą neatsakė 3 mokiniai.

Mokinių, kurie į pirmąjį klausimą atsakė teigiamai paklausta ar jie jaučiasi saugūs būdami namuose vieni. Atsakymų rezultatai pateikti 4 paveiksle (žr. priedas Nr. 6, 4 pav.). Didžioji dalis mokinių – 7 išreiškė teigiamą atsakymą, jog namie nesijaučia saugūs teigė 3 mokiniai, o 5 mokiniai į klausimą neatsakė.

Klausimo „**Kaip manai, kodėl svarbu būti atsargiam (-iai) su nepažįstamais žmonėmis?**“, atsakymų rezultatai pateikti 1 lentelėje (žr. priedas Nr. 7, 1 lent.). Atsakymai parodė, jog mokiniai supranta, kodėl svarbu būti atsargiam (-iai) su nepažįstamais žmonėmis. Pateikus klausimą, mokiniai suklusdavo, pagalvodavo ir atsakydavo. Užduotis reikalavo rišliosios kalbos gebėjimų. Mokinių atsakymuose perteikta esminė mintis, kodėl svarbu būti atsargiam (-iai) su nepažįstamais žmonėmis: „atimt ką nors gali“, „kad nieko nepavogtų“, „nes gali įsibraut kažkoks vagis“, „gali būti pavojingi“, „nes gali nelaimė būt“, „nes jie yra girti, reikia neįsileisti“, „kad nesumuštum, kad nesikeiktų“. Mokinių mintys buvo rišlios, bet ne-nuoseklios. Girdėjosi daug tarimo klaidų, kartais net būdavo sunku suprasti, ką vaikas nori pasakyti, todėl tekdavo patikslinti. Į šį klausimą atsakė nežinau – 3 vaikai, nesvarbu – 1 mokinytis ir neatsakė – 4 mokiniai.

Klausimo „**Kaip manai, ar galima žaisti su namie esančiais elektros prietaisais (lygintuvu, kavinuku, dujine virykle ir kt.)?**“, atsakymų rezultatai pateikti 5 paveiksle (žr. priedas Nr. 6, 5 pav.). Dauguma mokinių su šypsena, teigiamomis emocijomis ir užtikrintai atsakė ne – 13 mokinių ir tik 2 mokiniai atsakė taip, nors stebint jų reakcijas ir atsakymus galima daryti prielaidą, jog tokius vaikų atsakymus lėmė skubėjimas, dėmesio nesukaupimas.

Po klausimo *Ar galima žaisti su namie esančiais elektros prietaisais (lygintuvu, kavinuku, dujine virykle ir kt.)*, į kurį mokiniams tereikėjo atsakyti taip arba ne. Prašoma mokinių savais žodžiais pasakyti, **kodėl svarbu būti atsargiam su elektros prietaisais (lygintuvu, kavinuku, dujine virykle ir kt.)? Kas gali nutikti jei būsi neatsargus?** Klausimo tikslas sužinoti ar vaikai žinodami, jog su elektros prietaisais žaisti negalima, gebės savais žodžiais įvardinti, kodėl negalima, kas gali nutikti, jei elgsis neatsargiai. Atsakymų rezultatai pateikti 2 lentelėje

(žr. priedas Nr. 7, 2 lent.). Atsakymai parodė, jog dauguma vaikų geba savais žodžiais įvardinti, kodėl negalima žaisti su namie esančiais elektros prietaisais, kas gali nutikti su jais neatsargiai elgiantis: „*namas, mokykla gali užsidegt, būtų gaisras, viskas sudegtų*“, „*gaisras*“, „*gali užsidegt namai*“, „*sprogs*“, „*gali padegt namus*“, „*nusideginsi*“, „*nudeginsi ranka*“, „*nes gali nudegt pirštai*“, „*su keptuve nusikepsi ranką, o su lygintuvu nusideginsi. Skaudės tada, greitąją kviest reikės*“, „*gali elektra nutrenk*“, „*nes gali nutrenkt*“, „*nutrenks*“, „*susižeist gali*“, „*nes pavojinga gyvybei*“. Mokiniai pateikė po kelis atsakymo variantus, tai tik įrodo, jų turimas žinias ir supratimą apie saugų elgesį buityje. Vos 1 mokinys atsakė, jog atsargiam būti nereikia, taip pat 1 mokinys į šį klausimą neatsakė.

Klausimo „***Ar galima žaisti su namie esančiais aštriais daiktais (peiliu, žirkklėmis, adatomis, kirviu, įvairiais įrankiais ir kt.)***“, atsakymų rezultatai pateikti 6 paveiksle (žr. priedas Nr. 6, 6 pav.). 14 mokinių atsakė ne, jog negalima žaisti su aštriais daiktais, kai kurie dar pasitikslindavo: peiliais? Nusišypsodavo ir atsakydavo su tokia veido mimika ir intonacija, kuri tiesiog signalizavo: „*Kas per klausimas, kaip galima nežinoti*“. Atsakė taip, jog žaisti su aštriais daiktais galima tik 1 mokinys. Iš atsakymo rezultatų matyti, jog mokiniai žino, kad negalima žaisti su aštriais daiktais, tačiau ar gali paaiškinti savais žodžiais, kodėl reikia būti atsargiam aiškinamasi uždavus kitą, šį klausimą patikslinantį klausimą.

Pasiteiravus mokinių „***Kodėl svarbu būti atsargiam su aštriais namuose esančiais daiktais (peiliu, kirviu, įvairiais įrankiais ir kt.)? Kas gali nutikti jei atsargus nebūsi?***“, mokiniams teko šiek tiek pamąstyti prieš pateikiant atsakymus, kurie pateikti 3 lentelėje (žr. priedas Nr. 7, 3 lent.) Atsakymai buvo trumpi, kai kurie ne itin rišlūs, su šokinėjančia mintim, kai kurie gluminantys, atspindintys baimę: *perpjaut kaklą*. Kaip ir prieš tai didžioji dalis vaikų pateikė po kelis atsakymo variantus. Atsakymai atspindi vaikų galimo įsipjovimo suvokimą: „*Žirkklės nukerpa pirštus. Reik žaist su atsargiais daiktais, o ne su peiliais*“, „*įsipjaut gali*“ „*nes gali įsipjaut į pirštą*“, „*perpjaut kaklą*“; galimos nelaimės suvokimą: „*nes gali susižeist*“, „*nelaimė atsitiks, medikai atvažiuos*“, „*kad popa nebūtų*“; bei kraujo baimę: „*kraujas bėgs, pas seselę reiks eit*“. Į klausimą nieko neatsakė tik 1 mokinys. Iš atsakymų matyti, jog vaikai turi žinių ir supratimą, kaip reikia elgtis su aštriais namie esančiais daiktais, turi suvokimą apie galimas nesaugaus elgesio pasekmes.

Mokiniams buvo užduotas klausimas: „***Kam praneštum atsitikus nelaimei ar susižeidus?***“, su pateiktais atsakymų variantais. Atsakymų rezultatai pateikti 4 lentelėje (žr. priedas Nr. 7, 4 lent.). Atsakant dauguma mokinių nedvejodami pasirinko kelis arba visus atsakymo variantus. Praneštų tėvams – 14 mokinių. Tiek pat mokinių praneštų apie nelaimę mokytojams, tai rodo itin dideli pasitikėjimą pedagogais. Galima teigti, jog taip yra todėl kad vaikai mokymo įstaigose praleidžia didžiąją savo laiko dalį ir mokytojai, kaip tėvai vaikus moko

pačių svarbiausių ir reikalingiausių dalykų. Šiek tiek mažiau vaikai pasitiki kitais suaugusiais, kuriems apie nelaimę praneštų 13 mokinių.

B. Vaiko supratimas, kokios nelaimės gali vykti įvairiose situacijose

Išsiaiškinus mokinių pagrindines žinias susijusias su saugiu elgesiu buityje pereiname prie kitos šiame klausimų bloke esančios dalies, kurioje siekiama sužinoti ar vaikai suvokia, kokios nelaimės gali vykti įvairiose situacijose t.y. nesaugaus elgesio pasekmių žinojimas, supratimas. Šioje bloko dalyje visi pateikti klausimai turi atsakymų variantais, kuriuos vaikui belieka pasirinkti. Mokiniui užduodamas klausimas: ***Kas gali nutikti jei į namus įsileisi nepažįstamą žmogų?*** Atsakymų rezultatai pateikiami 5 lentelėje (žr. priedas Nr. 7, 5 lent.) Mokiniai išgirdę klausimą susimąstė, pritilo, tačiau pradėjus vardinti, kas gali nutikti vaikai iškart gyviau ėmė atsakinėti – rodos tereikėjo juos užvesti ant kelio. Mokiniams atsakymo variantai pateikiami po vieną, o ne visi iš karto. Pateikus mokiniams po vieną galimą atsakymo variantą buvo laukiama, kol mokinys pritars teiginiui arba jį paneigs. Didžioji dalis mokinių rinkosi ne vieną, o kelis atsakymo variantus. Visi atsakymo variantai pateikti mokiniams buvo teisingi, išskyrus „gali nieko neatsitikti“. 10 mokinių supranta, jog įsileidus į namus nepažįstamą žmogų jis gali apiplėšti namus (išnešti televizorių kompiuterį, kitus vertingus daiktus), 8 vaikai sutinka su teiginiu, jog įsileidus nepažįstamąjį šis gali pakenkti namie esančiam žmogui ar gyvūnui, 5 mokiniai mano, jog gali nieko neatsitikti, o 2 į klausimą neatsakė.

Mokiniui pateikiamas klausimas: ***„Kas gali nutikti, jei vaikai namie žaidžia su elektros prietaisais (pvz.: lygintuvu)?“*** Atsakymų rezultatai pateikiami 6 lentelėje (žr. priedas Nr. 7, 6 lent.) Į klausimą atsakė visi mokiniai, beveik visi mokiniai atsakydami pasirinko po kelis atsakymo variantus. 14 mokinių suvokia, jog žaisdami su elektros prietaisais gali sukelti gaisrą, 12 mokinių žino, jog gali nusideginti, o 10 mokinių supranta, kad gali nudeginti kitą žmogų ar gyvūną.

Mokinio klausiama: ***„Kas gali nutikti, jei vaikai namie žaidžia su aštriais daiktais (pvz.: peiliais)?“*** Atsakymų rezultatai pateikiami 7 lentelėje (žr. priedas Nr. 7, 7 lent.). Atsakymų rezultatai parodė, jog 11 mokinių suvokia, kad gali susižeisti patys, tiek pat suvokia, kad gali sužeisti kitą žmogų arba gyvūną, į šį klausimą neatsakė 3 mokiniai.

Mokiniui užduodamas klausimas: ***„Kas gali nutikti, jei įsipjovus ar kitaip susižeidus laiku neiškviesi pagalbos?“*** Atsakymų rezultatai pateikiami 8 lentelėje (žr. priedas Nr. 7, 8 lent.). Pateikus šį klausimą, neretai mokiniai suglumdavo ir, pateikus atsakymo variantą, gerokai pamąstydavo. Mokiniai pasirinko po kelis atsakymo variantus. 12 mokinių mano, jog įsipjovus ar kitaip susižeidus ir laiku neiškvietus pagalbos jie gali netekti daug kraujo, 7 mokiniai

galvoja, jog gali netekti sąmonės. Būtent sąmonės netekimas šiems mokiniams buvo mažiausiai suprantamas, teko paaiškinti, kad tai būseną, kai pasidaro silpna ir gali iškristi, užsimerkti ir nieko neprisiminti, kaip sapne, 11 mano, jog gali mirti, į šį klausimą nieko neatsakė 3 mokiniai.

C. Vaiko supratimas apie tai, kaip elgtis įvairiose situacijose

Išsiaiškinus mokinių pagrindines žinias apie saugų elgesį buityje ir mokinių suvokimą apie tai, kokios nelaimės gali tykoti įvairiose situacijose, t.y. jų nesaugaus elgesio pasekmių žinojimas, supratimas. Pateikiamos praktinės užduotys, papildančios ankstesnes ir padėsiančios atskleisti vaikų supratimą, kaip teisingai elgtis įvairiose situacijose.

Pirmoji praktinė užduotis. Vaikui pateikiamas užduočių lapas, jame du piešiniai, klausama: Nepažįstamas žmogus duoda tau saldinių, pagalvok, kaip elgsies tu? Prašoma pasirinkti vieną iš dviejų piešinių (žr. priedas Nr. 8). Vaikų pasirinkti atsakymų variantai pateikti 9 lentelėje (žr. priedas Nr. 7, 9 lent.). Vaikai neretai jau būdavo pavargę atsakinėti ir, pamatę užduotis, vėl iš naujo tapdavo guvesni, kalbesni, savo geras emocijas išreikšdavo šypsena, pasakymu, jog nori atlikti užduotis. Patys klausdavo, ką reikės atlikti. Dažnai mokiniams uždavus klausimą jie atsakydavo greičiau nei parodydavo paveikslėlyje. Ir tik atsakę žodžiu, užtikrindavo savo atsakymo teisingumą pasirinkdami piešinį. 13 mokinių teigė, jog neimtų saldinių iš svetimo nepažįstamojo, vienas vaikas įvardijo, jog neimtų, nes tai gali būti narkotikai, 2 mokiniai atsakė, jog imtų saldinių iš nepažįstamo žmogaus. Didžioji dalis mokinių puikiai žino, kaip teisingai elgtis, jei nepažįstamas žmogus pasiūlytų saldinių.

Antroji praktinė užduotis. Pateiktame užduočių lape vaiko prašoma apibraukti pavojingus namie esančius daiktus, su kuriais reikia elgtis ypač atsargiai (žr. priedas Nr. 9). Atsakymų rezultatai pateikti 10 lentelėje (žr. priedas Nr. 7, 10 lent.). Siekiant išsiaiškinti ne tik tai, ką mokiniai supranta ir geba atsakyti žodžiu, bet ir tai, ką jie atpažįsta pateikus vaizdinę medžiagą. Užduočių atlikimo rezultatai stebina ir džiugina. Net 14 mokinių atpažino ir apibraukė namie esančius pavojingus daiktus su kuriais reikia elgtis atsargiai: *arbatinuką, peilį, adatą, lygintuvą, žirkles, kirvį*. Tik 1 mokinys pasirinko namie esančius daiktus: *knygas, stalą*, kurie nekelia žalos ir visiškai neatitinka to, ką su vaikais kalbėjome apie buitį.

Trečioji praktinė užduotis. Vaikui pateikiamas lapas, jame trys skirtingi piešiniai. Vaiko prašoma pasakyti, ką vaikai padarė ne taip kiekviename iš jų (žr. priedas Nr. 10). Atsakymų rezultatai pateikti 11 lentelėje (žr. priedas Nr. 7, 11 lent.). Mokiniai atidžiai žiūrėjo į pateiktus piešinius, į kiekvieną atskirai, atsakydami dažnai parodydavo pirštu, ką turi omenyje, kas negerai. Pirmajame piešinyje 8 vaikai pastebėjo paliktą įjungtą lygintuvą, 1 mokinys atkreipė dėmesį į „magę“, kuri jo manymu garsiai groja, taip pat 1 mokinys manė, jog ji yra palikta

įjungta, 2 mokiniai piešinyje matomą vaizdą suvokė abstrakčiai kaip pavojų: „*gali gaisras kilt*“, „*gali nusidegint pirštus, būtų gaisras*“, šio piešinio neapibūdino 4 mokiniai. Antrajame piešinyje 8 vaikai pastebėjo pertrūkusį laidą, įvardindami mokiniai vartojo tokius žodžius, kaip: *suplyšęs laidas, nutrūkęs laidas* ir pan., savo atsakymą, mokiniai pagrįsdavo parodydami piešinyje būtent tą vietą, kurioje yra pertrūkęs laidas, 3 vaikai atkreipė dėmesį, jog laidas įjungtas į rozetę neteisingai, 3 mokiniai piešinyje esantį vaizdinį suvokia abstrakčiai įvardindami galimą pavojų: „*vaiką gali elektra nupurtyt*“, „*negalim taip, dėl laidų elektrošokas bus*“, „*gali elektra nutrenkt, paskui kviečiam greitąją*“, šio paveikslėlio visiškai nekommentavo ir neatsakė, kas jame negerai 3 mokiniai. Trečiajame piešinyje mokiniai pastebėjo tokias vaikų klaidas: 5 mokiniai pastebėjo, jog laidas į rozetę įjungtas neteisingai, akcentavo paliktą įjungtą televizorių 8 mokiniai, kai kurie prie šio pastebėjimo pridūrė, jog mergaitė užmigo žiūrėdama televizorių, 2 vaikai įžvelgė piešinyje galimą pavojų: „*nelaimė*“, „*nelabai įkištas kištukas gali sukelti gaisrą*“, šio piešinio nekommentavo 2 mokiniai.

D. Vaiko vertybinės nuostatos saugumo buityje klausimais

Mokiniams pateikiamas klausimas: „***Jeigu tavo draugas imtų pavojingus daiktus norėdamas su jais pažaisti ar sudrausmintum jį? Ar pasakytum netoliese esančiam suaugusiajam?***“ Atsakymų rezultatai pateikti 12 lentelėje (žr. priedas Nr. 7, 12 lent.). Mokinių atsakymai buvo gana konkretūs, trumpi, „*taip*“ arba „*ne*“, „*sudrausminčiau*“, „*pasakyčiau*“ ir pan. 7 mokiniai teigė jog sudrausmintų savo draugą ir apie jo elgesį pasakytų suaugusiajam, kai kurie įvardino, kam būtent: tėvams, mokytojai, 5 mokiniai teigė, jog apie tokį elgesį pasakytų suaugusiajam, 2 mokiniai mano jog draugą sudrausmintų patys, bet suaugusiajam nesakytų, į klausimą nieko neatsakė 1 mokiniys.

Mokinių pasiteiraujama: „***Ką darytų, jeigu susižeistų kitas žmogus?***“, pateikiami du atsakymų variantai. Atsakymų rezultatai pateikti 7 paveiksle (žr. priedas Nr. 6, 7 pav.). 12 mokinių teigė, jog padėtų susižeidus kitam žmogui, galime numanyti, jog vaikai yra pakankamai empatiški, supratingi, užjaučiantys, 1 mokiniys sakė nepadėsiantys kito žmogaus nelaimės atveju, į klausimą neatsakė 2 mokiniai.

Apibendrinant pirmąjį klausimų bloką, kuris skirtas atskleisti vaikų turimoms kompetencijoms buityje galima drąsiai teigti, jog mokiniai turi saugaus elgesio buityje pagrindus, žino ir suvokia kodėl negalima įsileisti nepažįstamo žmogaus į namus, supranta kas gali nutikti vienokioje ar kitokioje situacijoje, kodėl atsargiai reikia elgtis su elektros prietaisais ir aštriais daiktais, kas gali nutikti jei elgsis neatsargiai. Mokiniai yra gana pastabūs (pastebėti,

jog yra kažkas ne taip), taip pat empatiškai (suprantantys, jog, atsitikus nelaimei, kitam padėti reikia).

2.3.2. Vaikų turimos saugaus elgesio su ugnimi kompetencijos

A. Vaiko žinios, apie saugų elgesį su ugnimi

Šioje klausimų bloko dalyje norima išsiaiškinti, kokias saugaus elgesio su ugnimi kompetencijas vaikas turi. Mokiniam buvo užduotas klausimas **„Kur žmonės naudoja ugnį?“**, atsakymų rezultatai pateikti 13 lentelėje (žr. priedas Nr. 7, 13 lent.). Į klausimą atsakė 9 mokiniai. Atsakymų rezultatai parodė, jog vaikai žino ir geba įvardinti, kur žmonės naudoja ugnį: Vaikai išskyrė tokias sritis, kur žmonės naudoja ugnį: „*pečių užkurt, laužą*“, „*vandenį virt, kiaušinius verda, kepa*“, „*...valgyt daryt*“, „*ant cigarečių*“. Vaiko atsakyme „*ant cigarečių*“, turėta omenyje, jog ugnimi galima pridegti cigaretę. Šitoks vaiko atsakymas turbūt kilo iš aplinkos, kurioje kažkas rūko ir suteikia mokiniui tokį pavyzdį. Pirmasis įspūdis rodo, jog vaikai visai neblogai žino, kur ugnis yra naudojama.

Mokinių buvo prašoma įvardinti **„Kuo ugnis žmonėms naudinga?“**, atsakymų rezultatai pateikti 14 lentelėje (žr. priedas Nr. 7, 14 lent.). Išanalizavus gautus mokinių atsakymų rezultatus, matome, jog tik 6 mokiniai žino ir įvardija, kuo ugnis žmonėms naudinga: „*šilumą duoda*“, „*valgyt pasigamint, nebus ugnies nebus ką į darbą įsidėt*“, „*cigaretėm*“. 2 mokiniai teigė, jog ugnis yra nenaudinga, įvardijo, jog „*...nusedgint gali*“. Tokį mokinių nusistatymą prieš ugnies naudą žmonėms keletas mokytojų pakomentavo, jog mokiniams sunku įvardinti ir naudą ir pavojus, tai juos klaidina, be to mokant apie ugnį mokiniams akcentuojamas pavojus, žala, mokoma atsargiai elgtis. Į šį klausimą neatsakė 7 mokiniai.

Mokiniam įvardinus ugnies naudą, prašoma įvardinti - **kuo ugnis žmonėms pavojinga?**, atsakymų rezultatai pateikti 15 lentelėje (žr. priedas Nr. 7, 15 lent.). Į klausimą, kuo ugnis pavojinga mokiniams buvo atsakyti lengviau, nei į klausimą, kuo ji naudinga. 11 mokinių pademonstravo savo žinias ir įvardino, kuo ugnis gali būti pavojinga: „*gali padegt namus*“, „*galima rankas nusedgint*“, „*uždegt gali ką nors*“, „*gali kilti gaisras*“. Vaikų atsakymai buvo panašūs, kartojosi. Į klausimą neatsakė 4 mokiniai.

Mokiniam buvo užduotas klausimas: **„Kodėl su ugnimi reikia būti atsargiam?“**, atsakymų rezultatai pateikti 16 lentelėje (žr. priedas Nr. 7, 16 lent.). Atsakymų rezultatai parodė, jog dauguma mokinių, t.y. 12 jų žino ir geba įvardinti, kodėl su ugnimi reikia būti atsargiam: „*nes gali sudegt visi namai*“, „*kad nusedgintum pirštus*“, „*nes gali būti gaisras*“, „*kad nenudegtum*“, „*nes gali pats susižeisti, kažką uždegt*“, „*gali susižeist*“. 1 mokinys žino, kad su

ugnimi reikia elgtis atsargiai, tačiau negeba įvardinti kodėl: „*negalima degt, kad atsargiai būtų*“. Į klausimą neatsakė 2 mokiniai.

Mokinių teirautasi, ***gal žino, kokių elektrinių prietaisų esančių namuose?*** ***Prašoma juos išvardinti.*** Atsakymų rezultatai pateikti 17 lentelėje (žr. priedas Nr. 7, 17 lent.). Net 12 mokinių įvardijo jiems žinomus elektrinius prietaisus: „*elektrinis virduklis*“, „*lygintuvas*“, „*šaldytuvas*“, „*televizorius*“, „*radija*“, „*dujine viryklė*“, „*kaitlentės*“, „*kompiuteris*“, „*dulkių siurblys*“, „*telefonui krauti*“, „*mikrobangė*“. Dauguma atsakymų kartojosi. Galima daryti prielaidą, kad jei mokiniai žino tiek elektrinių prietaisų, tai žino ir kaip su jais elgtis. Į klausimą nieko neatsakė 3 mokiniai.

Mokiniam buvo užduotas klausimas „***Į ką reiktų kreiptis kilus gaisrui?***“ su pateiktais atsakymų variantais. Atsakymų rezultatai pateikti 18 lentelėje (žr. priedas Nr. 7, 18 lent.). Į klausimą atsakė visi mokiniai. Rezultatai atskleidė, jog mokiniai gaisro atveju kreiptųsi į gaisrinės pagalbos tarnybą, tai įrodo, kad, mokant vaikus apie gaisrą, visada minimos gaisrinės tarnybos, akcentuojama jų veikla, todėl mokiniai puikiai žino, kam skirta gaisrinė tarnyba ir koku atveju gali prireikti jos pagalbos. 13 mokinių kreiptųsi į tėvus pamatę kylantį gaisrą, tiek pat mokinių apie gaisrą praneštų mokytojams. Kitus šeimos narius apie gaisrą informuoti mato būtinybę tik 9 mokiniai.

Vaikų klausama: ***Ar žino, koku numeriu skambinti gaisrinei tarnybai?*** Jei mokinys neatsako, jam pasakoma koku numeriu skambinti kilus gaisrui. Atsakymų rezultatai pateikti 8 paveiksle (žr. priedas Nr. 6, 8 pav.). Nors visi mokiniai gaisro atveju pasiruošę kviesti gaisrinę tarnybą, deja, tik 6 iš jų žino, koku numeriu iškviesti gaisrinės pagalbos tarnybą. 9 mokiniai gaisrinės tarnybos numerio nežinojo. Rezultatai parodo, jog realioje situacijoje, gaisro atveju, daugiau nei pusė tyrimo dalyvių nesugebėtų išsikviesti pagalbos, nes nežino numerio, nors žino, ką būtent reikia kviesti tokiu atveju.

B. Vaiko supratimas, kokios nelaimės gali vykti įvairiose situacijose

Išsiaiškinus mokinių pagrindines žinias apie saugų elgesį su ugnimi, siekiama sužinoti ar vaikai suvokia, kokios nelaimės gali vykti įvairiose situacijose. Šioje bloko dalyje visi pateikti klausimai turi atsakymų variantais, kuriuos vaikui belieka pasirinkti. Mokinio teiraujamas: „***Gal gali pasakyti, kas gali nutikti, jei vaikai namie žaidžia su degtukais?***“ Atsakymų rezultatai pateikiami 19 lentelėje (žr. priedas Nr. 7, 19 lent.). Atsakymo rezultatai atskleidė, jog mokiniai gana neblogai suvokia, kas gali nutikti tam tikroje situacijoje. Iš galimų atsakymo variantų buvo galima pasirinkti ne vieną atsakymą, taip padarė ir visi atsakinėję mokiniai. 12 mokinių suvokia, jog vaikai žaidžiantys namie su degtukais gali padegti juose

esančius daiktus, tie patys 12 mokinių suvokia, jog toks elgesys gali sukelti gaisrą bei šitaip elgdamiesi vaikai gali nusideginti patys. Į klausimą neatsakė 3 mokiniai. Apibendrinant galima teigti, jog mokiniai suvokia neatsargaus elgesio pasekmes.

Mokinių prašoma: „**Pasakyk man. Kas gali nutikti, jei vaikai kieme žaidžia su degtukais?**“. Atsakymų rezultatai pateikiami 20 lentelėje (žr. priedas Nr. 7, 20 lent.). Kaip ir prieš tai buvo galima pasirinkti ne vieną atsakymo variantą. Atsakymų rezultatai dar kartą įrodė, jog vaikai geba suvokti neatsargaus elgesio pasekmes. Mokiniai įvardindami, kas gali nutikti, jei vaikai kieme žaidžia su degtukais?, pasirinko tokius atsakymų variantus: 12 mokinių pritarė, jog taip elgiantis vaikai gali padegti žolę ar kitus augalus, 13 mokinių suvokia, jog toks elgesys gali sukelti gaisrą, 12 mokinių suvokia, jog, kilus gaisrui, žūtų žolėje gyvenantys vabaliukai, tiek pat, 12 mokinių supranta, jog vaikų netinkamo elgesio pasekmė, gali būti, kad jie gali nusideginti patys. Į klausimą neatsakė 2 mokiniai.

Mokinių klausama: „**Kas gali nutikti, jei vaikai namie įjungę dujinę viryklę ir paliko ją be priežiūros?**“. Atsakymų rezultatai pateikiami 21 lentelėje (žr. priedas Nr. 7, 21 lent.). Mokiniai pasirinko po kelis atsakymo variantus. Pasirinktus atsakymus vaikai papildė savo teiginiais: „puodas užsidegs“, „gali gaisras kilt“, „uždegs namus“. Vėlgi mokinių pasirinkti atsakymo variantai parodė, jų suvokimą apie galimas pasekmes įvardintoje situacijoje. Mokiniai puikiai supranta, jog, palikus dujinę viryklę be priežiūros, gali užsidegti aplink esantys daiktai, taip mano 12 mokinių, tiek pat, 12 mokinių suvokia, jog, užsidegus daiktams, nuo jų užsidegti gali kiti daiktai, taip sukeldami gaisrą visuose namuose. Į klausimą neatsakė 3 mokiniai.

Vaikų teirautasi: „**Kas gali nutikti, jei vaikai fejerverkus leis neatsargiai?**“. Atsakymų rezultatai pateikiami 22 lentelėje. (žr. priedas Nr. 7, 22 lent.). Atsakymų rezultatai parodė, kokias mokiniai galimas neatsargaus elgesio su fejerverkais pasekmes įžvelgia. 14 mokinių suvokia, jog neatsargiai leidžiant fejerverkus gali susižeisti patys, 13 supranta, jog gali sužeisti aplink esančius, o 12 suvokia, jog neatsargaus elgesio pasekmė gali būti šalia esančio pastato ar mašinos uždegimas. Į klausimą neatsakė 1 mokinytis

Vaikams užduodamas klausimas: „**Kas gali nutikti, jei kilus gaisrui laiku neiškviesi pagalbos?**“. Atsakymų rezultatai pateikiami 23 lentelėje (žr. priedas Nr. 7, 23 lent.). 12 mokinių mano, jog laiku neiškvietus pagalbos gali sudegti namai, tiek pat, 12 jų mano, kad, kilus gaisrui, laiku neiškvietus pagalbos, gali sudegti namie esantys žmonės ir gyvūnai. Į klausimą neatsakė 3 mokiniai.

C. Vaiko supratimas apie tai, kaip elgtis įvairiose situacijose

Išsiaiškinus mokinių pagrindines žinias apie saugų elgesį su ugnimi ir mokinių suvokimą apie tai, kokios nelaimės gali tykoti įvairiose situacijose. Pateikiamos praktinės užduotys, papildančios ankstesnes ir padėsiančios atskleisti vaikų supratimą, kaip teisingai elgtis įvairiose situacijose.

Pirmoji praktinė užduotis. Vaikui pateikiamas užduočių lapas (žr. priedas Nr. 11). Lapo viduryje berniukas, kurio namuose kilo gaisras. Berniukas galvoja, ką daryti (pateiktos berniuko mintys). Mokinio klausama: ***Ką darysi kilus gaisrui?*** Tyrėja skaito po vieną teiginį. Mokinys sako, tinka ar netinka šis teiginys ir apibraukia tuos atsakymo variantus, kurie jo manymu teisingi. Vaikų pasirinkti atsakymų variantai pateikti 24 lentelėje (žr. priedas Nr. 7, 24 lent.). Rezultatai atskleidė, jog dauguma mokinių žino, kaip elgtis kilus gaisrui, tai parodė pasirinkdami teisingus atsakymų variantus. Visi 15 mokinių pasirinko teisingus šiuos atsakymų variantus: *Iš kaimynų paskambinti telefonu 112; Kilus gaisrui tik bėgti ir gelbėtis, neimti jokių daiktų; Bėgti pro duris arba pro langą; Kilus gaisrui įspėti kitus: šaukti „gaisras“ ir daužyti į duris.* 13 mokinių suvokė ir suprato, kodėl reikia *palikti viską kaip yra ir nesustoti pasiimti daiktų ar gyvūnų.* Šiek tiek mažiau, 12 mokinių pasirinko dar ir šį atsakymo variantą: *Jokiu būdu nebandyti užgesinti gaisro pačiam, nors jis ir mažytis,* būtent ties šitų teiginiu vaikams kildavo daugiausia pamąstymų, vaikai vienu metu norėdavo ir gaisrą patys užgesinti ir suprasdavo, jog geriau tai atliks gaisrinės tarnybos. 11 mokinių sutiko su teiginiu, jog kilus gaisrui, *jei patalpoje daug dūmų reikia gultis ant žemės ir šliaužti link išėjimo.* Tik 2 mokiniai pasirinko galimus neteisingus atsakymų variantus. Tai nieko nuostabaus, nes teiginiai buvo gana panašūs, klaidinantys. Dauguma mokinių atskyrė „grūdus nuo pelų“ ir pademonstravo tikrai turintys žinių, kaip elgtis gaisro atveju.

Antroji praktinė užduotis. Pateikiamas užduočių lapas (žr. priedas Nr. 12). Vaiko prašoma apibraukti namie esančius daiktus, su kuriais elgiantis neatsargiai, gali sukelti gaisrą. Mokinių pasirinkti atsakymų variantai pateikti 25 lentelėje (žr. priedas Nr. 7, 25 lent.). Dauguma mokinių atpažino ir apibraukė namie esančius daiktus, su kuriais elgiantis neatsargiai gali kilti gaisras. Visi 15 mokinių išskyrė ir apibraukė lygintuvą, kai kurie apibraudami pakomentuodavo: „*nusidegint gali*“, „*karšta, popa bus*“. 14 mokinių dujinę viryklę, 13 mokinių pažymėjo televizorių ir lempą, o 10 išskyrė dar ir verdantį puodą. Jį atpažinti buvo sunkiausia, nes iš esmės jis pats savaime neužsidega, o gaisro tikimybė atsiranda tik tada, kai užkaistas puodas paliekamas be priežiūros, tai ir buvo paminėta vaikams užduoties atlikimo metu. Tik 1 mokinys pasirinko neteisingą atsakymo variantą. Didelė tikimybė, jog taip įvyko todėl, kad prieš

tai buvo kalbėta apie saugumą buityje, su aštriais daiktais ir mokinys apibraukė absoliučiai visus daiktus, kurie kelią grėsmę, su kuriais reikia elgtis atsargiai.

Trečioji praktinė užduotis. Pateikiamas užduočių lapas (žr. priedas Nr. 13). Vaiko prašoma parodyti, kuris vaikas elgiasi neatsargiai su ugninėmis lazdelėmis (bengališka ugnele). Mokinių pasirinkti atsakymų rezultatai pateikti 9 paveiksle (žr. priedas Nr. 6, 9 pav.). Rezultatai atskleidė, jog dauguma vaikų, t.y. 13 jų atskyrė ir parodė, kuris vaikas žaisdamas su bengališka ugnele elgiasi neatsargiai. Tik 2 mokiniai nesugebėjo parodyti, kuris vaikas neatsargus.

D. Vaiko vertybinės nuostatos

Mokinių buvo paklausta *ar jie pamatę kylantį gaisrą praneštų suaugusiems (tėvams, mokytojams, kitam suaugusiajam)?* Visi mokiniai vienareikšmiškai išreiškė teigiamą atsakymą.

Mokinių pasiteirauta: *„Ką pirmiausia gelbėti gaisro metu?“*. Atsakymų rezultatai matyti 26 lentelėje (žr. priedas Nr. 7, 26 lent.). Nors buvo prašoma pasakyti ką, vaikų manymu, gaisro metu reikia gelbėti pirmiausia: žmones, gyvūnus ar daiktus?, dauguma vaikų pritarė visiems išvardytiems variantams tik pasakė ką gelbėtų pirmiau, po to ir paskutinį. Kai kuriais atvejais vaikai pažymėjo, jog pirmiausia gelbėtų gyvūnus, antroje vietoje gelbėtų žmones. Bet kuriuo atveju, galima teigti, jog mokiniai yra empatiški ir jautrūs, nes abiem pasirinkimo atvejais mokiniai gelbėtų gyvas būtybes.

Apibendrinant antrąjį klausimų bloką, kuris skirtas atskleisti vaikų turimoms kompetencijoms su ugnimi galima daryti prielaidą, jog mokiniai tikrai turi minimalius saugaus elgesio su ugnimi pagrindus. Žino kuo ugnis naudinga, kuo pavojinga, kur naudojama, kur kreiptis kilus gaisrui; suvokia, kas gali nutikti neatsargiai elgiantis su ugnimi, supranta kas gali nutikti vienokioje ar kitokioje situacijoje, kodėl atsargiai reikia elgtis degtukais, su elektros prietaisais, kaip jie gali sukelti gaisrą elgiantis su jais neatsargiai. Šiame klausimų bloke taip pat atsispindi mokinių empatiškumas (pasirinko pirmiausia gelbėti žmones ir gyvūnus ne daiktus, t.y. gyvas būtybes).

2.3.3. Vaikų turimos, saugaus elgesio prie vandens, kompetencijos

A. Vaiko žinios apie saugų elgesį prie vandens

Šioje klausimų bloko dalyje norima išsiaiškinti, kokias saugaus elgesio prie vandens kompetencijas vaikas turi. Mokiniams buvo užduotas klausimas *„Ar mėgsti vasarą būti prie vandens“*, atsakymų rezultatai pateikti 10 paveiksle (žr. priedas Nr. 6, 10 pav.). 14 mokinių

mėgsta vasarą mėgsta būti prie vandens, 1 mokinys nemėgsta. Daugumos mokinių teigiami atsakymai rodo, jog būdami prie vandens, jie turėtų turėti bent menkiausias saugaus elgesio kompetencijas, tai ir aiškinsimės kitais klausimais bei užduotimis.

Mokinių klausama „**Su kuo dažniausiai būni prie vandens?**“, atsakymų rezultatai pateikti 27 lentelėje (žr. priedas Nr. 7, 27 lent.). Rezultatai atskleidė, jog dažniausiai, prie vandens, mokiniai būna su tėvais – 11 mokinių, 6 mokiniai teigė būnantys su draugais, 3 su kitais šeimos nariais, tiek pat mokinių, 3 – išskyrė, jog būna su auklėtojomis, suaugusiais ir tik 1 mokinys sakė, kad jį išleidžia prie vandens vieną. Natūralu, jog daugiausiai laiko prie vandens mokiniai praleidžia su tėvais, juk vasara - atostogų metas, vaikams įvardinus, jog prie vandens eina vieni su draugais, iš karto norisi išsiaiškinti, kaip saugiai vaikai elgiasi prie vandens, jei tėvai juos išleidžia.

Siekiant sužinoti daugiau, mokinių klausama „**Kaip manai, kodėl maudantis (pvz.: ežere) reikia suaugusiojo priežiūros? Ar saugu maudytis be priežiūros?**“, atsakymų rezultatai pateikti 28 lentelėje (žr. priedas Nr. 7, 28 lent.). Vaikų atsakymai, kodėl maudantis reikia suaugusiojo priežiūros, pasiskirstė labai įvairiai. 7 mokiniai žino ir geba įvardinti, kodėl maudantis reikia suaugusiojo priežiūros: „reikia, nes kitaip nelaimė gali įvykt“, „jei nemokėsi plaukti ir toli nuplauksi gali nuskęsti“, „kad nenuskęstum, nesaugu“, „kad nepaskęstų“, „reikia, kad nesitaškytų, nedūktų, nenuskęstų“, „...ne nesaugu maudytis, nuskęst gali“. 5 mokiniai žino, kad maudantis reikia suaugusiojo priežiūros, bet negali, aiškiai įvardinti kodėl. Įvardija tik kad „nesaugu“, „reikia priežiūros“ ir pan. 1 mokinys išvis nesuvokia, jog reikia suaugusiojo priežiūros ir įvardija, jog maudytis be priežiūros yra „saugu“. Į klausimą neatsakė 2 mokiniai.

Mokinių teirautasi: „**Kodėl maudantis svarbu naudotis gelbėjimo ratu/ liemene?**“, atsakymų rezultatai pateikti 29 lentelėje (žr. priedas Nr. 7, 29 lent.). Dauguma apklaustųjų, 8 jų žino ir gali paaiškinti, kodėl maudantis svarbu naudotis gelbėjimo ratu/ liemene: „nes galim nuskęst, neišsigelbėti nuskęsi“, „kai nemoki plaukti“, „kad nenuskęstum“, „kad mokėtum plaukti“. 3 mokiniai žino, kodėl maudantis svarbu naudotis gelbėjimo ratu/ liemene, bet negali, aiškiai įvardinti kodėl. Įvardina: „reikia“, „su liemene visada einam maudytis“. 1 mokinys pasakė, jog gelbėjimosi ratu ir liemene nesinaudoja, o į klausimą neatsakė 3 mokiniai.

Mokinių buvo klausama „**Kodėl svarbu atsargiai elgtis prie vandens?**“, atsakymų rezultatai pateikti 30 lentelėje (žr. priedas Nr. 7, 30 lent.). Daugumą tyrimo dalyvių, 8 jų žino ir įvardino, kodėl svarbu atsargiai elgtis prie vandens: „gali nuskęst“, „kad nelaimės nebūtų“, „susižeisi“. 2 mokiniai žino, kad prie vandens reikia elgtis atsargiai, bet nesugebėjo įvardinti kodėl: „reikia atsargiai“, „svarbu“. 2 mokinių atsakymai buvo šiek tiek prasilenkiantys su realybe ir klausimo esme: „kad ryklų nesuvalgytų“, „kad netriukšmautų, nesikeiktų“. Į klausimą neatsakė 3 mokiniai.

B. *Vaiko supratimas, kokios nelaimės gali tykoti įvairiose situacijose*

Išsiaiškinus mokinių pagrindines žinias apie saugų elgesį prie vandens, siekiama sužinoti ar vaikai suvokia, kokios nelaimės gali tykoti įvairiose situacijose. Šioje bloko dalyje visi pateikti klausimai turi atsakymų variantus, kuriuos vaikui belieka pasirinkti. Mokinio prašoma: „***Pasakyk, kas gali nutikti, jei vaikas neklausys tėvelių ir lips į vandenį be leidimo?***“. Atsakymų rezultatai pateikiami 31 lentelėje (žr. priedas Nr. 7, 31 lent.). Mokiniai galėjo pasirinkti po kelis, jiems pateiktus, atsakymo variantus. Net 11 mokinių pritaria teiginiui, jog vaikas, neklausydamas tėvelių ir be jų leidimo lipdamas į vandenį, gali nuskęsti, 9 mokiniai supranta, jog vaikas gali susižeisti. 1 mokinys mano, kad neatsitiktų nieko blogo, į klausimą neatsakė 2 mokiniai.

Vaikų buvo prašoma išsakyti savo nuomonę: „***Kaip manai, kas gali nutikti jei vaikai stumdysis prie vandens?***“. Atsakymų rezultatai pateikiami 32 lentelėje (žr. priedas Nr. 7, 32 lent.). Mokiniai galėjo rinktis ne vieną galimą atsakymo variantą. Mokinių atsakymai parodė, jog vaikai gana gerai suvokia galimas neteisingo elgesio pasekmes. 12 mokinių suvokia, kad vaikai, susistumdę, gali paslysti ir įkristi į vandenį, tiek pat, 12 vaikų, suvokia, jog įkritę į vandenį, gali nuskęsti, 9 mokiniai sutinka, jog, susistumdę ir įkritę į vandenį, vaikai prigertų ir imtų skęsti. Į klausimą neatsakė 2 mokiniai.

Mokinių klausama: „***Ką darysi tu, jei draugai siūlo eiti vieniems, po pamokų prie vandens?***“. Atsakymų rezultatai pateikiami 33 lentelėje (žr. priedas Nr. 7, 33 lent.). Į klausimą, mokiniai atsakė įvairiai. 10 mokinių atsakė, jog eitų namo, o ne su draugais, 8 pasakytų kitiems suaugusiems apie vaikų tokį elgesį, 6 mokiniai teigė, jog sudrausmintų draugus, kad taip elgtis nesaugu, tačiau niekam apie tai nesakytų ir tik 4 mokiniai eitų su draugais. Pasakytų vaikai ar ne apie tokį elgesį suaugusiajam, tačiau dauguma mokinių, iš esmės, supranta, jog eiti vieniems prie vandens negalima ir taip nesielgtų.

Mokinių teirautasi: „***Kaip elgsies tu būnant prie vandens, jei kiti vaikai maudysis be gelbėjimo ratų ar liemenių?***“. Atsakymų rezultatai pateikiami 34 lentelėje žr. priedas Nr. 7, 34 lent.). Nepaisant draugų įtakos, dauguma vaikų, 10 maudytųsi su gelbėjimo ratu/liemene nežiūrint į tai, kaip elgtųsi jo draugai ar kiti vaikai, 2 mokiniai pasiduotų aplinkos įtakai ir atsakė, jog maudytųsi be gelbėjimo rato/liemenės. 1 mokinys pasakė, jog moka plaukti, todėl maudosi be gelbėjimo rato/liemenės. Į klausimą neatsakė 2 mokiniai.

Vaikų klausama: „***Ką darytum jei tavo draugas imtu skęsti?***“. Atsakymų rezultatai pateikiami 35 lentelėje (žr. priedas Nr. 7, 35 lent.). Į šį klausimą mokiniai rinkosi kelis atsakymo variantus. 12 mokinių, draugui skęstant, į pagalbą kviestųsi aplink esančius

suaugusius, 11 mokinių mano, jog sugebėtų padėti patys bei tiek pat mokinių teigia, jog kvieštų gelbėtojus.

C. Vaiko supratimas apie tai, kaip elgtis prie vandens ir vandenyje

Išsiaiškinus mokinių pagrindines žinias apie saugų elgesį prie vandens ir mokinių suvokimą apie tai, kokios nelaimės gali tykoti įvairiose situacijose. Pateikiamos praktinės užduotys, papildančios ankstesnes ir padėsiančios atskleisti vaikų supratimą, kaip teisingai elgtis įvairiose situacijose.

Pirmoji praktinė užduotis. Vaikui pateikiami du piešiniai (žr. priedas Nr. 14). Vaiko prašoma išsirinkti vieną iš duotų piešinių, kuris jo manymu, rodo saugų elgesį vandenyje. Vaikų pasirinkti atsakymų variantai pateikti 11 paveiksle (žr. priedas Nr. 6, 11 pav.). Didžioji dalis mokinių, 13 jų atpažino saugų elgesį vandenyje ir pasirinko teisingą piešinį, 2 mokiniai pasirinko piešinį neatspindintį saugaus elgesio vandenyje.

Antroji praktinė užduotis. Mokiniam pateikiamas užduočių lapas (žr. priedas Nr. 15). Vaikų prašoma padėti mergeitei išrinkti tuos daiktus, juos apibraukiant, kurie bus naudingi prie vandens. Atsakymų rezultatai pateikti 36 lentelėje (žr. priedas Nr. 7, 36 lent.). Iš atsakymo rezultatų matome, jog dauguma vaikų gebėjo pamatyti ir pažymėti svarbiausius, prie vandens, mergeitei reikalingus daiktus. 15 mokinių kaip reikalingą daiktą prie vandens pažymėjo gelbėjimosi ratą, 14 mokinių – nardymo akinius, 10 mokinių – skrybėlę nuo saulės. Vis dėl to mokinių pažymėtuose daiktuose atsirado ir visiškai nereikalingų daiktų: 5 mokiniai pažymėjo skėtį ir šaliką, kaip reikalingus daiktus prie vandens. Nors šie daiktai priskirti neteisingų atsakymo variantų sąrašui, tačiau pasiteiravus mokinių, kodėl šie daiktai svarbūs mokiniui pateikė nuomonę, jog skėtis reikalingas apsisaugoti nuo saulės, o šaliką mokiniai įvardino, kaip rankšluostį, kurį reikia pasitiesti. Taigi mokiniams argumentavus savo pasirinkimus, iš dalies galima juos priskirti prie teisingų atsakymo variantų. Vis dėl to, kai kuriems savo pasirinkimams mokiniai neturėjo rimtų argumentų atitinkančių užduoties esmę: 2 mokiniai pažymėjo arbatinuką, 1 – paveikslą, ir 1 – spyna.

D. Vaiko vertybinės nuostatos saugumo prie vandens klausimais

Mokinių teiraujamosi: „**Kaip padėtum pamatęs skęstantį žmogų? Pakviestum pagalbą ar nekreiptum dėmesio?**“, atsakymų rezultatai pateikti 12 paveiksle žr. priedas Nr. 6, 12 pav.). Beveik visi mokiniai, 14 jų, teigė, jog kvieštų pagalbą ir tik 1 atsakė, jog tokiu atveju dėmesio nekreiptų.

Apibendrinant trečiąją klausimų bloką, kuris skirtas mokinių turimoms kompetencijoms prie vandens atskleisti galima teigti, jog mokiniai tik minimaliai išmano, kaip saugiai elgtis vandenyje ir prie vandens, tačiau šioje srityje reikia dar daug tobulėti. Pedagogų teigimu taip yra todėl, kad su mokiniiais mažiausiai tenka pabuvoti prie vandens, o perteikti saugaus elgesio taisyklės gana sunku neturint realaus pavyzdžio. Visgi galima pasidžiaugti, jog mokiniai žino kodėl reikia atsargiai elgtis prie vandens, suvokia pasekmes to, kas gali nutikti prie vandens elgiantis neatsargiai.

2.3.4. Vaikų turimos saugaus elgesio kelyje kompetencijos

A. Vaiko žinios apie saugų elgesį gatvėje

Mokinių klausama: „**Kurioje vietoje pereini gatvę?**“, atsakymų rezultatai pateikti 13 paveiksle (žr. priedas Nr. 6, 13 pav.). Galima sakyti beveik visi mokiniai, 14 jų, per gatvę pereina per pėsčiųjų perėją, tik 1 mokinys teigė, jog gatvę pereina bet kurioje vietoje.

Mokinių klausama: „**Kaip pereini gatvę?**“, atsakymų rezultatai pateikti 14 paveiksle (žr. priedas Nr. 6, 14 pav.). Iš mokinių atsakymo matome, jog net 14 mokinių, eidami per gatvę, apsidairo ar nėra mašinų, tik vienas mokinys pasisakė, jog eidamas per gatvę neapsidairo. Galima numanyti, jog vaikai turi elementarias žinias, kaip saugiai elgtis gatvėje.

Mokinių klausama: „**Ar turi atšvaitą, jį nešioji?**“ atsakymų rezultatai pateikti 15 paveiksle (žr. priedas Nr. 6, 15 pav.). Atsakymai parodė, jog net 12 mokinių turi atšvaitą ir jį nešioja ir tik 3 mokiniai į šį klausimą pateikė neigiamą atsakymą.

Vaikų teirautasi: „**Kaip tu manai, kodėl svarbu einant tamsoje segėti atšvaitą?**“, atsakymų variantai pateikti 37 lentelėje (žr. priedas Nr. 7, 37 lent.). Atsakymų rezultatai atskleidė, jog 6 mokiniai žino ir geba įvardinti, kodėl svarbu einant tamsoje segėti atšvaitą: „kad nepervažiuotų mašina“, „kad matytų mašinos“, „kad nesusižeist“. 1 mokinys žino, kad svarbu einant tamsoje segėti atšvaitą, tačiau negebėjo įvardinti kodėl, tik atsakė: „svarbu labai“. 4 mokinių pasisakymai visiškai neįvardijo esmės: „ant dešinės rankos“, „kad naktis“, „kad nepaklystum“, „kad degtų atšvaitas“. Į klausimą neatsakė 4 mokiniai.

Mokinių klausama: „**Kurioje vietoje reikia pereiti per gatvę?**“, atsakymų rezultatai pateikti 16 paveiksle (žr. priedas Nr. 6, 16 pav.). Atsakymai atskleidė, jog 14 mokinių ne tik pereina gatvę per pėsčiųjų perėją, bet ir žino, jog būtent per ją reikia pereiti. Į šį klausimą neatsakė 1 mokinys.

Mokinių paklausus: „**Kokios spalvos šviesoforo signalas leidžia eiti per perėją?**“ visi mokiniai vienareikšmiškai atsakė, jog degant žaliai šviesoforo signalui.

Mokinių prašoma: „**Pabandyk man papasakoti, ką darai norėdamas (-a) pereiti gatvę?**“, atsakymų rezultatai pateikti 38 lentelėje (žr. priedas Nr. 7, 38 lent.). Mokiniai klausydamiesi pateiktų atsakymo variantų jiems pritarė arba ne. 13 mokinių pasakė, jog, būdami prie perėjos, atidžiai apsidairo ir įsiklauso ar nesigirdi atvažiuojančio automobilio. 12 mokinių eina per gatvę tik degant žaliajam šviesoforo signalui, tiek pat, 12 mokinių, teigia, jog, degant raudonam šviesoforo signalui, palaukia kol užsidegs žalias ir tik tada eina. 10 mokinių teigia, jog, prieš eidami per gatvę pasižiūri, koks šviesoforo signalas dega. 3 mokiniai net užsidegus žaliajam šviesoforo signalui apsidairo ar visos mašinos, važiuojančios gatve, sustojo praleisti einančių pėsčiųjų ir tiek pat mokinių – 3 tik įsitikinę (-usios), jog per gatvę eiti saugu – eina per ją. Į klausimą neatsakė 2 mokiniai.

Mokinių klausama: „**Ką darytum tu, jei tavo draugai bėgtų per gatvę neapsidairę?**“, atsakymų rezultatai pateikti 39 lentelėje (žr. priedas Nr. 7, 39 lent.). Dauguma mokinių, 7 jų žino, jog bėgti per gatvę negalima, tačiau negeba įvardinti, kodėl negalima: „Nebėgčiau, apsidairyčiau“, 4 mokiniai suvokia galima pavojų ir geba jį įvardinti: „baudą gaus, policija atvažiuos“, „sakyčiau palaukit, negalima bėgti, partrenks mašina“, „sakyčiau grįžkit atgal, gali būt pavojus“, „sakyčiau nežinot eismo taisyklių“. 2 mokiniai pavojaus nemato ir sakosi bėgtų kartu su draugais, 1 mokinys atsakė „nežinau“, į klausimą neatsakė 1 mokinys.

Mokinių teirautasi: „**Pasakyk, kodėl svarbu būti atsargiam einant per gatvę?**“, atsakymų rezultatai pateikti 40 lentelėje (žr. priedas Nr. 7, 40 lent.). Mokinių atsakymai atskleidė, jog dauguma mokinių žino, kodėl svarbu būti atsargiam einant per gatvę: „kad mašinos nenutrenktų“, „kad avarijos nebūtų“, „Jeigu partrenktų mašina, būtų nelaimė“, tik 2 mokiniai negeba įvardinti kodėl svarbu būti atsargiam einant per gatvę, suvokia tik kad: „reikia“. Į klausimą neatsakė 3 mokiniai.

B. Vaiko supratimas, kokios nelaimės gali tykoti įvairiose situacijose

Mokinių klausama: „**Kas gali nutikti, jei vaikas nesidairydamas bėgs per gatvę?**“, atsakymų rezultatai pateikti 41 lentelėje (žr. priedas Nr. 7, 41 lent.). Mokiniai pasirinko kelis atsakymų variantus. 14 mokinių supranta, kad vaiką gali partrenkti važiuojanti mašina, jei jis nesidairydamas bėgs per gatvę, 12 mokinių suvokia, jog bėgant per gatvę ir nesidairant, vaikas gali nepamatyti atvažiuojančios mašinos. Į klausimą neatsakė 1 mokinys.

Mokinių teiraujamasi: „**Kokie pavojai tyko, jei vaikas tamsoje, be atšvaito, eina kelio pakraščiu?**“, atsakymų rezultatai pateikti 42 lentelėje (žr. priedas Nr. 7, 42 lent.). Mokiniai, kaip ir prieš tai, rinkosi po kelis atsakymų variantus. 12 mokinių išvelgė pavojų, jog pastebėjęs vaiką per vėlai, vairuotojas gali nespėti sustabdyti mašinos, tiek pat, 12 mokinių

suvokia, jog vairuotojas gali sužeisti vaiką, 10 mokinių supranta, jog važiuojančios gatvės mašinos vairuotojas vaiko gali nepastebėti. Į klausimą neatsakė 3 mokiniai.

Mokinių klausama: „**Kas gali nutikti, jei vaikai eina gatvę ne per perėją?**“, atsakymų rezultatai pateikti 43 lentelėje (žr. priedas Nr. 7, 43 lent.). Dauguma mokinių suvokia pasekmes to, kas gali nutikti, jei vaikai eina gatvę ne per perėją. 12 vaikų suvokia, jog netikėtai kelyje gali pasirodyti mašina, 11 mokinių supranta, jog vairuotojas nesitikėdamas, kad į kelią išeis pėstieji, gali nespėti sustabdyti mašinos bei tiek pat mokinių, 11 jų sutinka su teiginiu, jog pastebėjęs vaiką per vėlavimą, vairuotojas gali jį sužeisti. Į klausimą neatsakė 3 mokiniai.

Mokinių prašoma pasakyti: „**Kas gali nutikti, jei vaikai, laukdami žalio šviesoforo signalo, susipyko ir susistumdė?**“, atsakymų rezultatai pateikti 44 lentelėje (žr. priedas Nr. 7, 44 lent.). Mokiniai suvokia, jog susipykę ir susistumdę mokiniai prie šviesoforo signalo gali atsidurti gatvėje – 13 mokinių, 11 mokinių supranta, jog vairuotojas gali sužeisti staiga kelyje atsidūrusius vaikus, 10 mokinių pritaria teiginiui, jog vairuotojai gali nespėti sustabdyti mašinos, staiga vaikams įšokus į kelią. Į klausimą neatsakė 2 mokiniai.

C. Vaiko supratimas apie tai, kaip elgtis įvairiose situacijose.

Pirmoji praktinė užduotis. Vaiko prašoma parodyti maketą, kurioje vietoje lėlytei pereiti gatvę. Visi vaikai teisingai parodė, kurioje vietoje reikia pereiti gatvę: per perėją.

Antroji praktinė užduotis. Vaikui pateikiami du piešiniai (žr. priedas Nr. 16), prašoma pasirinkti vieną iš dviejų, kuris, jo manymu, vaikas elgiasi teisingai užsidedus raudonam šviesoforo signalui. Atsakymų rezultatai pateikti 17 paveiksle (žr. priedas. Nr. 6, 17 pav.). 14 mokinių parodė teisingai, 1 mokinys atsakė neteisingai. Visgi galima teigti, jog dauguma mokinių turi žinių ir supratimo, kaip elgtis atitinkamoje situacijoje.

Trečioji praktinė užduotis. Mokiniui pasakoma, jog žaisime žaidimą. Naudojamas anksčiau demonstruotas maketas. Duodamos šviesoforo spalvos: raudona ir žalia. Mokinio, išgirdus tyrėjo pasakytą teiginį, prašoma teisingai išrinkti šviesoforo spalvą. Teiginiai:

- 1) Pėstieji eina per kelią
- 2) Mašinoms važiuoti draudžiama
- 3) Pėstiesiems eiti draudžiama
- 4) Mašinoms važiuoti galima

Visi mokiniai sugebėjo teisingai parodyti šviesoforo spalvas pagal pateiktus teiginius.

Ketvirtoji praktinė užduotis. Pateikiamas užduočių lapas (žr. priedas Nr. 17). Mokinio paprašoma padėti berniukui pasirinkti, kaip teisingai elgtis, iš pateiktų teiginių. Teiginius skaito tyrėja. Mokinys sako tinka ar netinka šis teiginys ir apibraukia tuos atsakymo

variantus, kurie jo manymu teisingi. Atsakymų rezultatai pateikti 45 lentelėje (žr. priedas Nr. 7, 45 lent.). Visi atsakymo rezultatai parodė, jog nė vienas vaikas nepasirinko, jokio neteisingo teiginio. Tai reiškia, jog mokiniai turi supratimą apie tai, kaip kelyje elgtis teisingai.

D. Vaiko vertybinės nuostatos saugumo kelyje atžvilgiu

Mokinių klausama: „***Kaip manai, kodėl svarbu, kad vaikai ir kiti pėstieji kelyje elgtųsi atsargiai, žinotų pagrindines taisykles ir jų laikytųsi?***“, atsakymų rezultatai pateikti 46 lentelėje (žr. priedas Nr. 7, 46 lent.). Į šį klausimą neatsakiusiųjų daugiau nei atsakiusių, galbūt todėl, jog klausimas iš pirmo žvilgsnio šiek tiek sudėtingas ir vaikams apskritai yra sunkiau reikšti savo mintis nei pasirinkti atsakymo variantą ar atlikti užduotį. 5 mokiniai suvokia atsargumo ir taisyklių laikymosi svarbą, geba nurodyti kodėl tai svarbu: „...., kad avarijų neįvyktų“, „kad jie neatsitrenktų į stulpą“, „kad neįvyktų nelaimės“, „kad nenutrenktų“, 1 mokinys suvokia atsargumo ir taisyklių laikymosi svarbą, bet negebą nurodyti kodėl tai svarbu. Į klausimą neatsakė 9 mokiniai.

Mokinių teirautasi: „***Kaip manai, kas atsako už nelaimes ir avarijas kelyje?***“, atsakymų rezultatai pateikti 18 paveiksle (žr. priedas Nr. 6, 18 pav.). Mokinių atsakymų rezultatai pasiskirstė labai įvairiai. Dauguma mokinių, 6 – mano, jog už nelaimes ir avarijas kelyje atsakingi ir vairuotojai ir pėstieji, 4 mokiniai mano, jog visada atsakingi tik vairuotojai, tik 1 mokinys mano, jog atsakingi pėstieji, į klausimą neatsakė 4 mokiniai.

Apibendrinant ketvirtąjį klausimų bloką, kuris skirtas vaikų turimoms kompetencijoms kelyje atskleisti galima teigti, jog mokiniai gana gerai išmano, kaip saugiai elgtis kelyje. Šie rezultatai sutampa su pedagogų nuomone, jog geriausiai mokiniai išmano saugų elgesį kelyje, taip, mokytojų nuomone, yra todėl, kad ne tik daugiausia temų vadovėliuose skirta šia tema bet ir rengiami įvairūs projektai, žinios pakartojamos kaskart keliaujant į ekskursijas, einant pasivaikščioti ir pan., be to mokykloms bendradarbiaujant su policija vaikams neretai rengiamos pamokėlės apie saugų elgesį, kurias veda policijos pareigūnai, žinios įtvirtinamos praktiškai.

2.4. Mokytojų atsakymų į interviu klausimus analizė

Mokytojams atsakius į klausimą, ar pasaulio pažinimo vadovėliuose pakankamai dėmesio skiriama saugaus elgesio mokymui (žr. priedas Nr. 6, 19 pav.) 3 pedagogai atsakė, kad pakankamai, o 2 pedagogai atsakė, jog pakankamai tik iš dalies. Mokytojų pasiteiravus, kuo, jų manymu, reikėtų papildyti vadovėlių temas apie saugumą (žr. priedas Nr. 7, 47 lent.), į šį klausimą atsakė 4 iš 5 mokytojų, tai parodo, jog vis dėl to mokytojams norėtusi, jog būtų daugiau dėmesio skiriama vadovėlių temose saugaus elgesio mokymui. Mokytojai atsakė įvairiai: „*Turėtų būti daugiau temų*“ - sakė vienas, „*Daugiau užduočių ir vaizdinės medžiagos*“ – sakė kitas, „*Daugiau užduočių*“ – porino trečias, o štai viena mokytoja pasakė, jog „*iš įvairių vadovėlių prisirenki pakankamai medžiagos*“.

Vaikai mėgsta temas (žr. priedas Nr. 6, 20 pav.) apie saugų elgesį buityje ir saugų elgesį su ugnimi atsakė – 5 pedagogai. Vaikai mėgsta temas apie saugų elgesį prie vandens nurodė – 4 mokytojai, 1 nurodė, jog vaikai šių temų nei mėgsta nei nemėgsta. Pasiteiravus, kaip mokiniai mėgsta temas apie saugų elgesį gatvėje, rezultatai pasiskirstė taip: 4 mokytojai teigia, jog mokiniai mėgsta šias temas, 1 mokytojas teigia, jog šias temas mokiniai labai mėgsta. Mokytojai papildė atsakymus teigdami, jog būtent šių temų yra daugiausia. Paklausus, kaip vaikai atlieka užduotis, susijusias su saugaus elgesio ugdymu (žr. priedas Nr. 6, 21 pav.), 4 mokytojai atsakė, kad noriai, o vienas atsakė, jog „*tai priklauso nuo mokinių nuotaikos, nuo užduoties, vienas užduotis atlieka noriai, o kitas nelabai*“.

Tyrimo metu norėta išsiaiškinti, kokias saugaus elgesio reikalaujančias situacijas mokiniai atpažįsta geriausiai (žr. priedas Nr. 6, 22 pav.). Visi 5 mokytojai teigia, jog geriausiai mokiniai atpažįsta pavojingas situacijas kelyje, papildydami atsakymus pedagogai nurodo, jog šių temų yra daugiausiai, be visa ko vyksta įvairūs renginiai, atvažiuoja policija, ar patys pas ją važiuoja su vaikais, mokosi su pareigūnais pereiti gatvę ir pan. Taip pat ekskursijų, įvairių išvykų metu šios žinios pakartojamos, įtvirtinamos. 1 pedagogas įvardijo atpažįstamas situacijas buityje ir 1 situacijas su ugnimi. Nė vienas mokytojas neįvardijo įvairių situacijų prie vandens, kaip vaikams geriausiai atpažįstamų. Kai kurie, savo pasirinkimą, paaiškino taip „*šiems vaikams būtina viską pačiupinėti, paliesti, pamatyti gyvai, o prie vandens neiname taip dažnai, nesimaudome*“, „*mes prie vandens neiname nesimaudome, vaikai iš vaikų namų retai būna prie vandens ir negauna tiek pamokymų, kiek vaikai turintys šeimas iš tėvų*“.

Mokytojų buvo paklausta, kokias aplinkas jie naudoja supažindindami mokinius su saugaus elgesio taisyklėmis (žr. priedas Nr. 6, 23 pav.). Mokyklos aplinka; gatvė, kelias; parkai, giraitės, miškai - 5, Įvairios vietos prie vandens – 4. Keletas pakomentavo išsamiau: „*važiuojame pavasarį į ekskursijas, prie jūros, visada prisimenam elgesio taisykles*“, „*važiuojam ekskursijas į kitus miestus*“, „*važiuojam į policiją*“.

Aiškintasi, kokiomis mokymo priemonėmis naudojasi pedagogai suteikdami mokiniams įvairiapusių žinių apie saugų elgesį (žr. priedas Nr. 6, 24 pav.). Vadovėliu, pratybų užduotimis ir papildoma dalomąją medžiaga naudojasi – 5, mokytojo parengta dalomąja medžiaga – 4.

Mokytojų pasiteiravus, kokias ugdymo organizavimo formas taiko mokydami vaikus saugaus elgesio (žr. priedas Nr. 6, 25 pav.), išsiaiškinta, jog dažniausiai taikoma pamoka – 5, ekskursijas ir praktikos darbus taiko – 4, o papildomą ugdymą ir projektus taiko 3 pedagogai.

Rezultatų analizė atskleidė, kad pagrindiniai mokytojų taikomi metodai pamokoje (žr. priedas Nr. 6, 26 pav.) yra pasakojimas, aiškinimas, pokalbis, iliustravimas, demonstravimas, žaidimas ir grupinis darbas. Juos taiko visi apklausti mokytojai. Praktikos darbus, modeliavimą, maketų gaminimą bei sumaišytą eiliškumą pamokose taiko 3 pedagogai, o diskusiją, savarankišką darbą ir minčių ežį naudoja 2 mokytojai.

Mokytojų pasiteirauta, kokias vaizdines priemones taiko pamokoje (žr. priedas Nr. 6, 27 pav.), supažindindami mokinius su saugiu elgesiu. Plakatus paminėjo visi pedagogai, 2 pedagogai paminėjo kelio ženklus, kuriais galima žaisti, toliau nuomonės išsiskyrė. Buvo įvardinti filmai, kompiuteris, maketai, žaidimai, dalomoji medžiaga, įvairios enciklopedijos.

Pamokas pedagogai pajvairina naudodami IKT (žr. priedas Nr. 6, 28 pav.). Įvairius video įrašus naudoja – 5 pedagogai, mokomąsias programas, mokomuosius filmus ir animacija naudoja 4, mokytojų parengtas skaidres naudoja 2 pedagogai.

Aiškinamasi, kokių vertybinių nuostatų pedagogai siekia mokydami vaikus apie saugų elgesį įvairiose situacijose (žr. priedas Nr. 7, 48 lent.). Visi mokytojai pritarė visiems pateiktiems teiginiams, o vienas papildė sąrašą teigdamas, jog siekia, kad vaikai „*suvoktų ir įvertintų grėšiantį pavojų*“.

Buvo svarbu išsiaiškinti, su kokiomis problemomis susiduria mokytojai supažindindami vaikus su saugaus elgesio reikalaujančiomis situacijomis (žr. priedas Nr. 7, 49 lent.). Mokytojai nurodė tokias problemas: *netinkamas tėvų pavyzdys, per mažai pamokymų, pavyzdžių iš šeimos narių* -2, *„nėra loginio vaikų mąstymo, sunku dirbti kūrybiškai, negeba dirbti savarankiškai. Siauri praktiniai įgūdžiai“* – 1, *„nėra visada realių galimybių pačiuotinėt, paliest, pamatyti, sukurti realią situaciją“* – 1. Viena mokytoja neįvardijo problemų teigdama, jog „*tėvai noriai padeda, kad vaikai žinotų taisykles, kaip saugiai elgtis*“.

Išvados

1. Išsiaiškinta, jog griežtos saugaus elgesio apibrėžties nėra. Saugaus elgesio kompetencijas reglamentuoja Sveikatos ugdymo bendroji programa bei Žmogaus saugos bendroji programa taip pat mokiniams parengtos švietimo programos.
2. Pradinių klasių didelių ir labai didelių specialiųjų ugdymosi poreikių turinčių mokinių saugaus elgesio kompetencijos buityje ir kelyje dažniau yra geros arba pakankamos, kompetencijos su ugnimi ir prie vandens dažniau yra pakankamos, kartais geros. Dauguma mokinių suvokia pagrindinius saugaus elgesio aspektus. Didžioji dalis mokinių išmano, kaip elgtis buityje, su ugnimi prie vandens bei kelyje; supranta ir geba išrinkti atsakymus iš duotų, kai kurie įvardinti, kokios pasekmės gali būti pateiktose situacijose. Geriausiai vaikų supratimas atsiskleidžia praktinių užduočių metu. Kai kuriais atvejais, nieko ar mažiau atsakęs vaikas, atlikdamas praktines užduotis, atskleidė minimalias kompetencijas, kurias galėtų panaudoti realioje situacijoje.
3. Mokytojai, supažindindami vaikus su saugiu elgesiu įvairiose situacijose, naudojami mokyklos ar kita palankia ugdymui aplinka, o kaip organizavimo formas ugdymo/si procese taiko: pamoką, ekskursiją, praktikos darbus bei įvairius metodus: žaidimą, stebėjimą, iliustravimą, IKT ir kt. Dauguma mokytojų paminėjo, jog vaikams saugaus elgesio taisyklės primena ir kartu su mokiniais jas pakartoja ekskursijose, įvairiose pamokose, mokykloje ar klasėje vykstančių renginių bei projektų metu. Didžioji dalis pedagogų kaip pagrindinę problemą su kuria susiduria supažindindami mokinius su saugaus elgesio reikalaujančiomis situacijomis, įvardino tėvų neteisingą pavyzdį arba jo stoką, kuri klaidina mokinį arba neskatina jo tobulėti.
4. Dauguma mokytojų mano, kad vadovėliuose pakanka temų saugaus elgesio klausimais bei, jų nuomone, šios temos vaikų yra mėgstamos, vaikai ypač mėgsta praktines užduotis. Mokytojai pripažįsta, jog daugiausia temų ir įvairių projektų, rengiamų mokykloje bei bendradarbiaujant su policija, yra skirta saugiam elgesiui gatvėje, todėl vaikai geriau išmano apie saugų elgesį kelyje nei buityje, su ugnimi ar prie vandens.
5. Iš visų vadovėliuose esančių temų, skirtų mokinių saugaus elgesio kompetencijų ugdymui, apie saugų elgesį kelyje yra daugiausia. Jų turinys yra prieinamiausias. Daugelis saugaus elgesio temų yra sudėtingos, jų nėra daug. Labai daug naudos teikia pratybių sąsiuvinuose esančios užduotys susietos su vadovėlių temomis.

Literatūra

1. Bitinas, B. (2006). *Edukologinis tyrimas: sistema ir procesas*. Vilnius: Kronta.
2. Bitinas, B. (2013). *Rinktiniai edukologijos raštai*. I tomas. Vilnius: Edukologija
3. Bulotaitė, L., Gudžinskienė, V. (2004). *Gyvenimo įgūdžių ugdymo programa*. Vilnius: Šca.
4. Daugirdienė, I., Gaizelytė, D., Prasauskienė, A. (2007). Mokykimės bendrauti: knyga apie kai kuriuos kalbos raidos sutrikimus ir alternatyvią komunikaciją specialistams, dirbantiems su sutrikusios raidos vaikais, ir tų vaikų tėveliams. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla.
5. Dėl mokinių, turinčių specialiųjų ugdymosi poreikių, grupių nustatymo ir jų specialiųjų ugdymosi poreikių skirstymo į lygius tvarkos aprašo patvirtinimas, 2011 - 07 - 13. LR švietimo ir mokslo ministro įsakymas Nr. V-1265/V-685/A1-317. Prieiga internetu [žiūrėta: 2014 - 10 - 15 http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=404013].
6. Dėl mokinių, turinčių specialiųjų ugdymosi poreikių, ugdymo organizavimo tvarkos aprašo patvirtinimo, 2011 - 09 - 30. LR švietimo ir mokslo ministro įsakymas Nr. V - 1795. Prieiga internetu [žiūrėta: 2014 - 10 - 14 http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=408141&p_query=&p_tr2=].
7. Galkienė, A. (2003). *Pedagoginė sąveika integruoto ugdymo sąlygomis*. Monografija. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla
8. Hallahan D. P., Kauffman J. M. (2003). Ypatingieji mokiniai: specialiojo ugdymo įvadas. Vilnius: Alma littera.
9. Jankauskienė, L. ir kt. (2008) *Saugus elgesys*. Metodinės rekomendacijos ikimokyklinio ugdymo auklėtojams ir priešmokyklinio ugdymo pedagogams. Vilnius
10. Jonynienė, V. Mūsų pasaulis“ (2007). Kas? Kaip? Kodėl? Vadovėlis pritaikytas specialiųjų poreikių mokiniams, 3 klasei, pirmoji knyga. Kaunas: Šviesa. [P. 30 – 31]; [P. 32 – 33]; [P. 34 – 35].
11. Jonynienė, V. Pasaulis ir aš“ (2006). Kas? Kaip? Kodėl? Vadovėlis pritaikytas specialiųjų poreikių mokiniams, 2 klasei, antroji knyga. Kaunas: Šviesa. [P. 7].
12. Jonynienė, V. (2009). Mano pasaulis. Kas? Kaip? Kodėl? 1 klasei, pirmoji knyga. Kaunas: Šviesa. [P. 18-19, 20-21].
13. Jonynienė, V. (2009). Mano pasaulis. Kas? Kaip? Kodėl? 1 klasei, antroji knyga. Kaunas: Šviesa. [P. 34].
14. Jonynienė, V. (2010). Mano pasaulis. Kas? Kaip? Kodėl? 2 klasei, pirmoji knyga. Kaunas: Šviesa. [P. 9, 10].
15. Jonynienė, V. (2010). Mano pasaulis. Kas? Kaip? Kodėl? 2 klasei, antroji knyga. Kaunas: Šviesa. [P. 54].

16. Jonynienė, V. „Aš ir pasaulis“ (2005). Kas? Kaip? Kodėl? Vadovėlis pritaikytas specialiųjų poreikių mokiniams, 1 klasei. Kaunas: Šviesa. [P. 10 – 11].
17. Jovaiša, L. (2007). *Enciklopedinis edukologijos žodynas*. Vilnius: Gimtasis žodis. Psl.121
18. Jovaiša, L. (2011). *Edukologija*. I tomas. Edukologijos įvadas. Edukologijos pradmenys. Vilnius: Agora
19. Jovaiša, L. (2011a). *Pedagogikos propedeutika*. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla.
20. Jovaiša, L. (2012). *Edukologija*. II tomas. Hodegetika. Apie tikėjimo ugdymą. Apie mūsų būtį. Vilnius: Agora
21. Kaffemanienė, I. (2006). *Negalės ir socialinės gerovės tyrimų metodologiniai aspektai*. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla
22. Kemerienė, S., Mazūrienė, R., Petronis, A., Sadauskienė, A., (2001). *Socialinių įgūdžių ugdymo vadovas*. Vilnius.
23. Kielaitė, R. (2013). *Kartu įveikime mokymosi sunkumus: metodinės rekomendacijos mokytojams dirbantiems bendrojo lavinimo mokyklose su specialiųjų ugdymosi poreikių turinčiais mokiniais*. Šiauliai: Lucilijus.
24. Kišonienė, R. (2003). *Sutrikusio intelekto vaikas*. O. Monkevičienė (Sud. Ats. red.). Mano vaikai. Priešmokyklinis vaiko ugdymas. Tėvų ir pedagogų knyga (p. 178-183). Kaunas: Šviesa.
25. Lamanauskas, V. (1999). *Integruotas gamtamokslinis ugdymas: teoriniai ir praktiniai aspektai*. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla.
26. Lamanauskas, V. (2001). *Gamtamokslinis ugdymas pradinėje mokykloje*. Pasaulio pažinimo didaktikos pagrindai. Šiauliai: „Rašteda“.
27. Lamanauskas, V. (2003). *Natural science education in contemporary school*. Monograph. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla.
28. Mačiukaitė, A. (2009). *Pasaulio pažinimo specialioji didaktika*. Studijų knyga. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla.
29. Makarskaitė – Petkevičienė, R., Varnagirienė, V. (2005). *Raktas, atrakinantis visas Pasaulio pažinimo karalystės duris 1 klasei, pirmoji knyga*. Kaunas: Šviesa [P. 16 – 17].
30. Makarskaitė – Petkevičienė, R., Varnagirienė, V. (2005). *Raktas, atrakinantis visas Pasaulio pažinimo karalystės duris 1 klasei, pirmasis užduočių sąsiuvinis*. Kaunas: Šviesa [P. 10 – 11].
31. Makarskaitė – Petkevičienė, R., Varnagirienė, V. (2007). *Raktas, atrakinantis visas Pasaulio pažinimo karalystės duris 2 klasei, pirmoji knyga*. Kaunas: Šviesa [P. 18 – 19].
32. Makarskaitė – Petkevičienė, R., Varnagirienė, V. (2007). *Raktas, atrakinantis visas Pasaulio pažinimo karalystės duris 2 klasei, pirmasis užduočių sąsiuvinis*. Kaunas: Šviesa [P. 10 – 11].

33. Makarskaitė – Petkevičienė, R., Varnagirienė, V. (2007). *Raktas, atrakinantis visas Pasaulio pažinimo karalystės duris 3 klasei, antroji knyga*. Kaunas: Šviesa [P. 44 – 45].
34. Maslow, A.H. (2006). *Motyvacija ir asmenybė*. Vilnius: Aposfora.
35. Minkuvienė, E., Kukanauzienė, L., Didžgalvienė, A. (2007). „Gilė“. Vilnius: Alma litera. [P. 28 - 29], [P. 30 - 31].
36. Pradinio ir pagrindinio ugdymo bendrųjų programų pritaikymo rekomendacijos specialiųjų poreikių mokinių, turinčių vidutinį, žymų ir labai žymų intelekto sutrikimą, ugdymui (2009). Prieiga internetu [žiūrėta 2015 – 01 - 15 http://www.smm.lt/uploads/documents/svietimas_pagrindinis_ugdymas_spec/prad_pagrBP_spec.pdf].
37. Pradinio ugdymo bendrosios programos (2008). Dėl pradinio ir pagrindinio ugdymo bendrųjų programų patvirtinimo, 2008-08-26. LR švietimo ir mokslo ministro įsakymas Nr. ISAK-2433. Prieiga internetu [žiūrėta 2015 – 11 - 24 http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=326307&p_query=Bendrosios%20programos&p_tr2=2].
38. Priešmokyklinio ugdymo bendroji programa, 2014 – 09 – 02. LR švietimo ir mokslo ministro įsakymas Nr. V-779 . Prieiga internetu [žiūrėta 2015 – 13- 15 [http://www.smm.lt/uploads/documents/Prie%C5%A1mokyklinio%20ugdymo%20bendroji%20programa\(2\).pdf](http://www.smm.lt/uploads/documents/Prie%C5%A1mokyklinio%20ugdymo%20bendroji%20programa(2).pdf)].
39. Radzevičienė, L. (2003). *Vaikų, turinčių specialiųjų poreikių, psichosocialinė raida*. Mokomoji knyga. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla.
40. Samsonienė, L. (2006). *Specialiųjų poreikių vaikai ir jų socialinė integracija*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
41. Socialinis ir gamtamokslinis ugdymas (2009). Pradinio ugdymo bendrųjų programų pritaikymo rekomendacijos specialiųjų poreikių mokinių kalbiniam, matematiniam ir socialiniam bei gamtamoksliniam ugdymui. Prieiga internetu [žiūrėta: 2014 – 02 – 09 http://www.smm.lt/uploads/documents/kiti/internet_pradinesBP_spec.pdfVilnius] P. 80-102.
42. Sud. Prasauskienė, A. (2003). *Vaikų raidos sutrikimai: mokomoji knyga studentams, gydytojams rezidentams, abilitacijos ir reabilitacijos specialistų komandos nariams*. Kaunas: Kauno vaiko raidos klinika „Lopšelis“.
43. Sveikatos ugdymo bendroji programa, 2012-08-31. LR švietimo ir mokslo ministro įsakymas Nr. V-1290. Prieiga internetu [žiūrėta 2014 – 12 - 15 <http://www.smm.lt/uploads/documents/svietimas/ugdymo-programos/vidurinis-ugdymas/SVEIKATOS%20UGDYMO%20BENDROJI%20PROGRAMA.pdf>].

44. Švietimo įstatymo pakeitimo įstatymas 2011 - 03 - 17. Nr. XI - 1281. Nauja redakcija. Prieiga internetu [žiūrėta: 2014 - 11 - 05 <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/oldsearch.preps2?a=395105&b=>].
45. Vaičaitytė, E., Vaitkevičius, J. V., Saviščiėvičienė, S., Pažarauskienė, J., Krincienė, O., Statulevičienė, D., Ilčiukienė, A., Urbutytė, I., Andriuškevičienė, A., Sidabraitė, J. (2004). *Aš saugus, kai žinau*. Šiauliai: Šiaurės Lietuva.
46. Vaitkevičius, J. (2008). *Lietuvos pedagogika ir mokykla istorijos vingiuose*. Monografija. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla.
47. Vaitkevičiūtė, V. (2001). *Tarptautinių žodžių žodynas*. Vilnius: Žodynas.
48. Vilkonis, R. (2004). Vaikų kaip pėsčiųjų saugaus eismo kompetencijos ugdymas taikant eismo aplinkos tyrinėjimą ir saugaus elgesio modeliavimą (Nepublikuota daktaro disertacija, Šiaulių universitetas, 2004).
49. Zaborskis, A. (1993). *Aukime sveiki*. Kaunas: Šviesa.
50. Zaborskis, A. (2007). *Aukime sveiki*. Kaunas: Šviesa.
51. Žmogaus saugos bendroji programa, 2012 – 07 – 18. LR švietimo ir mokslo ministro įsakymas Nr. V-1159. Prieiga internetu [Žiūrėta 2014 – 11 – 23 <http://portalas.emokykla.lt/bup/Documents/Vidurinis%20ugdymas/%C5%BDMOGAUS%20SAUGOS%20%20BENDROJI%20PROGRAMA.pdf>].

Brigita Macijauskienė

**PRIMARY SCHOOL SPECIAL EDUCATIONAL NEEDS STUDENTS SAFE
BEHAVIOR EXCELLENCE**

Bachelor's thesis

Summary

Bachelor's thesis analyzes primary school students safe behavior excellence. The aim of the work find out what is safe behavior competencies have acquired in primary school severe and profound special educational needs students security at home, with the fire, to the water and on the road question and what measures, educational methods and forms apply the teachers to bring up children in safe behavior competencies.

The study involved 15 primary school pupils educated in Šiauliai special education center in the center, Ringuva special school and Radviliskis Pociūnėliai elementary school. Pupils set slight or moderate intellectual disabilities. The study involved 5 teachers education these children.

Was prepared investigative instrument - semi-standardized interview. This method was applied to students and educators. The conversation took place with each individual.

The study found that most students with mild to moderate intellectual disability understanding the basic aspects of safe behavior in various situations.

Most of the students know of how to behave at home, with the fire, to water and on the road; understands and is able to select from the given answers, what the consequences are lodged situations. Most children's understanding reveals practical assignments.

It turned out that the majority of teachers believe that sufficient textbooks themes safe behavior questions, and their opinion this is the children's favorite themes, children are particularly fond of practical tasks. Teachers acquaint children with safe behavior in various situations uses for schools or other education-friendly environment, and as an organization of educational process uses: lesson, tour, practices work and different techniques: game tracking, illustrations, ICT and others.

Keywords: students with special educational needs, special educational needs, safe behavior competency.

PRIEDAI